

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 86. szám

2010. NYÁR

Tartalom

IGEHIRDETÉS

Id. Zászkaliczky Pál: „Isten keze vert meg engem...” (Jób 19,21a. 23-25a) 1

TANULMÁNYOK

Tubán József: Egyházképünk képtelenségei. Episzkopális, zsinatpresbiteri vagy kongregacionalista egyházmodell? 3

A LUTHER-RÓZSA SZÍNEI

Gémes István: Fél évszázados szolgálat a nagyvilágban szétszórt hittestvérek között (befejező rész) 11

Dr. Bándy György: A népek kialakulásának teológiai értékelése az ószövetségi őstörténetben 16

Dr. Käfer István: A magyar-szlovák kérdés keresztény megközelítésben 23

EMLÉKEZÜNK

Kiss Béla Andor: Fialtal lelkészek lelkipásztora – adalékok Járosi Andor arcképéhez 33

RECENZÍÓ

Isó Dorottya: Küldetésünk itt és most - Fekete Károly: A Barmeni Teológiai Nyilatkozat c. könyvéről..... 37

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ..... 40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

**Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap**

Új folyam 86. szám – 2010. NYÁR

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János,
Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Folyóiratunk honlapja: Átalakítás alatt!

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel: 27-359-291)

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034–20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

HU ISSN 0865–2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Id. ZászkaliczkyPál

„Isten keze vert meg engem... Bárcsak leírnák szavaimat, bárcsak feljegyeznék egy könyvbe, vas íróvesszővel és ólommal minden időkre kőszilába vésnék! Mert tudom, hogy az én Megváltóm él...” (Jób 19,21a. 23-25a)¹

A ma reggeli ige kiválasztott szakaszairól nem szeretnék most prédikálni, mindössze az esti csendben Veletek elmélkedni a most hallottakról, Isten hűséges embereinek szenvedéséről. Ne felejtjük el: mások, Jóbok és Júliák szenvedései is „tanulságunkra írtak meg”... Kimondott szavaik azért jegyeztettek fel könyvekbe, emlékiratokba vagy éppen monodramákba, hogy segítsenek az utánuk jövő nemzedékeknek. De történetüket könyvekhez képest maradandóbb módon is vas íróvesszővel, acélvesszővel kőbe vésték, vagy ólommal kőbe kalapálták...

Elmélkedünk azért is, mert a szenvedést tulajdonképpen nem tudjuk megnyugtató módon megmagyarázni. Akad olyan szenvedés, melyet mi magunk okozunk egymásnak és magunknak bűnnel vagy mulasztással, felelőtlen vagy egészségtelen életvitellel. Ám az emberi szenvedés nagy többsége esetében a kérdés mindig az, kicsoda áll általában az emberi szenvedés mögött: a Sátán-e vagy maga az Úristen. S az Isten csak megengedi, eltűri vagy – netán - akarja-e övéi szenvedését vagy sem? Muntag Andor, aki jelentős írásmagyarázati művet írt Jób könyvéről, egyszer ilyen röviden azt mondotta: „A szenvedésnek az a magyarázata, hogy nincs magyarázata”.

Jób szenvedése mögött ott állt a Sátán, aki be akarta bizonyítani az Istennek, hogy Jób kegyessége nem valódi, „nem ok nélkül féli az Urat...” Jób viszont nem tudott a bőrére folytatott alkuról, s így vallott: „Isten keze vert meg engem...” Ennek ellenére nem káromolta, nem tagadta meg Urát, ám igazát követelte Tőle. Perlekedett, zúgolódott, majd tudva, hogy Isten így is szereti, igent mondott nehéz sorsára, s közösségben maradt Urával. Bizonyágtétele – „Tudom, hogy az én Megváltóm él...” – egy csodálatos újszövetségi mondat az Ószövetségben.

Júlia férje, Visky Ferenc református lelkész ördöginek tartotta az ateista-kommunista ideológián alapuló elnyomó társadalmi rendszert. Nem is vállalta vele még az úgynevezett „népfrontos” együttműködést sem. Ellenkezőleg, papi körökben mozgalmat is javasolt: ne fogadjuk el az államtól a kongruát, az egyház álljon a saját lábára, s ha szükséges, vonuljon a föld alá! Paptársai ezt nem vállalták. Egy alkalommal a társadalmat támogató papok sorában a rádióban megszólalt a zsidó származású, de a szász evangélikus egyházhoz tartozó lelkész, Richard Wurmbbrandt. Nyilván baloldali múltja miatt szerepeltették, ő azonban a rendszer dicsérete helyett annak bírálatába kezdett. Az adás hirtelen megszakadt, Wurmbbrandt a rádióból egyenesen a börtönbe vitték. Visky Ferenc szerette volna megismerni ezt az embert. Isten pedig rövid úton teljesítette kérését, hosszú időt töltöttek együtt a börtönben.

Hamarosan elkezdődött az ő koncepciók pere is. Az egyik fő vádpont igehirdetésének mondanivalójára épült: „Ha a Fiú megszabadít titeket, valóban szabadok lesztek” (Jn 8,36). – „A szocializmust építő országban mindenki szabad, aki ott más szabadításról beszél, az a rendszer ellensége!” – hangzott a vád. Persze, akit a Fiú megszabadít, az nem

¹ Elhangzott Piliscsabán 2010. márc. 23-án Visky András: Júlia c. monodramájának előadása után

a kommunisták által hajtott, elnémitott birkanyáj tagja, az magába Jézusba kapaszkodik, hozzá igazodik. Visky Ferenc ítélete huszonkét év börtön volt, Júliának és hét gyermekének pedig hosszú éveket kellett eltölteniük kényszerlakhelyen a román puszta. Ám ebből a büntetésből – ahogyan a legkisebb fiú, Visky András a drámaíró fogalmaz – Ferenc és Júlia számára „sok erő is származik, hiszen annak visszaigazolását látják benne, hogy nem voltak hajlandóak feladni saját, Istentől kapott s belé kapaszkodó szabadságukat”².

Júlia elfogadta a saját szenvedését, ám számára éppen itt kezdődött a tiltakozás, a perlekedés, hogy ezzel gyermekei szenvedését is el kellett fogadnia, s ő erre „zsigerileg képtelen” volt. A hétgyermekes anya felismerte, hogy nem tudja gyermekeit megóvni: Míhez kezdjek ezekkel a verebecskékkel? Hét gyermeket adott, de elvetted tőlem a felelős cselekvés minimális lehetőségét is. A veréb nem esik le a fáról tudod nélkül, szép szavak ezek, Uram, falvédőre való ígéretek, hol vagy most, teljesíted egyáltalán azt, amit ígértél? Vagy most rejtőzködsz? „Egy megértő anya az Úristennel szemben, aki biztatni, bátorítani akarja a világ bukdácsoló Urát, mert úgy tűnik, az Úr nem ismeri fel feladatait...”

Júlia nem tehette meg azt, amit Jézus megtett elfogásakor a Gecsemánén: „Én vagyok, akit kerestek, de ezeket, tanítványaimat bocsássátok el...” Perlekedik Júlia, de ez nála az erős, mélyhitű emberek sajátsága, akik emlékeztetni merik az Urat ígéreteire. Akik vallják, hogy a szövetség mindkét felet kötelezi. Júlia imádsága panaszszóltárok szövegére emlékeztet, de eszünkbe juttatja Scholz László énekét: „Te úr vagy a sötétben, úr a mélységben is. Ott vagy te vak kétségben, hol sátán törbe visz. Ha most homály terül rám kioltva múlt hitét, tudom, bár hallgatsz némán: a végső szó tiéd.”³ Luther is valahogyan így imádkozott munkatársa, Melanchton betegsége idején: „Uram, Te indítottál harcba az evangélium tisztaságáért, nem veheted el Fülöpöt, hiszen szükségem van rá. Ha egyedül hagysz a harcban, odavetem az egészet a sarokba...”

Júlia perlekedése során eljut halál kívánásáig, a dráma szerint ő „választja a halált”. Ki akar lépni az életből, itt akarja hagyni azt, Isten pedig oldja meg a számára megoldhatatlant. Aztán a gyermekek szívszorító ragaszkodása megérteti vele: Isten nem azt ígérte, hogy megtartja, hanem számon tartja őket. Júlia eljut a tehetetlenség határáig, nem tehet mást, mint azt, hogy sorsát elfogadja Ura kezéből. S ez az elfogadás az életbe való visszatérés, s az Istennel kötött szövetség újra írása és megerősítése lett.

Az összegzést mindnyájuk nevében az író mondja ki: „Tulajdonképpen mit is vettek el tőlem? ... van, amit nem tudnak elvenni, s az összehasonlíthatatlanul több annál, mint amit elvettek...”

Júlia és gyermekei története példamutató, hitet erősítő történet, s ugyanakkor megsegélyező is. A szocializmust építő évtizedek, a „40 évi pusztai vándorlás” során sok kisebb-nagyobb alkut kötöttünk félelemből, számításból. Igaz, akadt, aki börtönbe került, házi őrizet vagy félreállítás volt az osztályrésze... A legtöbben pedig „átmentetük” magunkat. Papok és nem papok, családapák és munkavállalók a családi fészek biztonságán kívül egy-egy gesztussal, kisebb-nagyobb engedménnyel biztosítottuk háborítatlanságunkat. Krisztus keresztje ott volt a falon, talán a nyakláncon, de nem került fel a vállunkra, mert hallgatással vagy csendes rábólintással elfogadtuk a sokszor elfogadhatatlant is. Júlián keresztül ma este maga az Isten kérdezett meg: „hol maradt, miért hiányzott Krisztus keresztje vállatokról?” Hiszen, hogy erre a kérdésre mindnyájunknak őszintén és bűnbánattal válaszolnunk kell! Ámen.

² Ez, s további két idézet: „Mint aki látja a hangot” – Visky Andrással beszélget Sipos Márta (Harmat, 2009)

³ A Gyülekezeti liturgikus könyv 822. éneke

Tubán József

Egyházképünk képtelenségei. Episzkopális, zsinatpresbiteri vagy kongregacionalista egyházmodell?¹

Az egyházkormányzati rendszer kialakulása és főbb jellemzői

Az egyházi főhatalom mikénti megszervezése evangélikus hitelvi szempontból különböző; egyedül csak az a fontos, hogy az egyházban Krisztus uralkodjék, az evangéliumot Krisztus tanításának megfelelően hirdessék, és a szentségeket az Úr rendelése szerint szolgáltassák ki. A jogi szervezet milyensége tekintetében tehát a legnagyobb szabadság áll fenn. Az intézeti és társasági alkotmány mindenféle típusa és variációja figyelembe jöhet. A megjelenési formákban való kötetlenség az evangélikus egyháznál annyira szembetűnő, hogy jóformán nincs két azonos szervezettel rendelkező evangélikus egyház sem.²

Teljes mértékben egyetérthetünk a fenti megállapítással. Különösen akkor, ha összevetjük vele a csaknem egy évtizeddel ezelőtt megjelent római katolikus dogmatikai állásfoglalás, a Dominus Iesus kezdetű dokumentum tanítását, amely szerint Krisztus egyháza a pápai székhöz köthető, „azok az egyházi közösségek ellenben, melyek nem őrizték meg az érvényes püspökséget és az Eucharisztia misztériumának eredeti és teljes valóságát, nem egyházak a szó sajátos értelmében”.³

A lutheri értelmezés szerint az egyház Isten népe, amelynek közössége adja a medret a Szentlélek áradásához. Az egyház az a szent, egyetemes és apostoli közösség, amelyben „az evangéliumot tisztán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltadják ki”.⁴ Ez az a minimum, amely elegendő Krisztus népének egységéhez: ezen felül „nem szükséges, hogy az emberi hagyományok, vagyis az emberi eredetű egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek”.⁵

Szükséges azonban, hogy az egyház élete jó rendben folyjék. Ezért rendeltek például elődeink már a jeruzsálemi ősgyülekezetben diakónusokat az apostolok mellé, hogy az apostoli szolgálat – vagyis az evangélium hirdetése – ne szenvedjen csorbát az egyéb, mások által is elvégezhető gyülekezeti szolgálatok miatt (ApCsel 6,1-7). Az ősegyházban az apostolok leginkább gyülekezeteket látogató lelki vezetők lehettek:

Minden apostolt, aki hozzátok érkezik, úgy fogadjatok, mint az Urat magát. De egy napnál tovább ne maradjon! Ha esetleg szükséges, maradjon még egy napot: ha azonban már három napig marad, akkor hamis próféta. (Did 11,4-5)

A különböző közösségekben fokozatosan alakult ki az állandó egyházkormányzási elv. A korai gyülekezetekben az επισκοπος volt az a vezető, aki személyében nemcsak a jogi és gazdasági felelősséget hordozta, hanem az apostolok páratlan

¹ Elhangzott a Soproni Egyházmegye lelkeszi munkaközösségének 2010. január 13-i soproni ülésén.

² Boleratzky Lóránd: A magyar evangélikus egyház jog alapjai és jogforrásai I. Budapest 1991. 84. oldal

³ A Hittani Kongregáció Dominus Iesus nyilatkozata 17. <http://www.katolikus.hu/roma/dominesus.html>

⁴ Ágostai hitvallás VII. cikk

⁵ Ágostai hitvallás VII. cikk

és mással nem helyettesíthető szolgálatát is folytatta, azaz ő volt a liturgia vezetője és az első számú igehirdető. Az επισκοπος-nak éppen ezért kellett feddhetetlen életével példát mutatnia nemcsak a hívők, de a kívüllág felé is (1Tim 3,1-7). Az επισκοπος-t kezdetben talán az apostoli tekintély emelhetette a tisztségbe (Tit 1,5-9), később viszont már a gyülekezet egyéb tisztségviselőivel együtt a közösség tagjai választották:

Kézfeltétellel válasszatok magatoknak az Úrhoz méltó püspököket és diakónusokat... (Díd 15,1)

Az επισκοπος a demokratikusnak mondható választás mellett is személyében testesítette meg az egyház egységét és hivatalos voltát, amely szerepe döntően liturgikus funkciójában jelentkezett:

Kövessétek mindannyian a püspököt, ahogyan Jézus Krisztus az Atyát, a presbitériumot pedig úgy, mint az apostolokat; a diakónusokat úgy tiszteljétek, mint Isten rendelkezését. A püspök nélkül semmi olyat ne tegyetek, ami az egyházzal kapcsolatos. Azt tartsátok érvényes eucharisztiaának, amelyet a püspök vagy megbízottja végez. Ahol a püspök megjelenik, ott legyen a sokaság, ahogyan ahol Jézus Krisztus van, ott van az egyetemes egyház. A püspök nélkül nem lehet sem kereszteni, sem szeretetlakomát tartani; amit azonban jóváhiagy, az Istennek is tetsző, hogy biztos és szilárd legyen mindaz, amit tesztek. (Ign ad Smírn 8,1-2)

Kiemelt szerepe mellett – a fenti példákból is kitérünk – az επισκοπος szolgálatát más tisztségviselők is segítették. A próféták és a diakónusok mellett leggyakrabban a vénekről (πρεσβυτερος) olvashatunk az Újszövetségben és az ókeresztény iratokban (1Tim 5,17-20; Tit 1,5; Ign ad Magn 6,1). A πρεσβυτερος kezdetben talán világi mintára – esetleg a zsidó gyülekezeti berendezkedést követve – felállított tanácsadó testület lehetett az επισκοπος mellett, amelynek tagjai egyre gyakrabban kaphattak liturgikus feladatot is. Ez hosszú ideig alighanem kizárólag az igehirdetésre való felhatalmazást jelenthetett. Szükség esetén az επισκοπος helyettese is közülük került ki.

A kereszténység létszámának megnövekedésével a püspök – később már római birodalmi tisztségviselőként – egyre inkább tartományi vezetővé vált, míg az egyes gyülekezeteket tulajdonképpen a vének kormányozták: így lettek ők a mai értelemben vett lelkési hivatal birtokosai. Megnövekedett liturgikus szerepükhöz úgy jutottak hozzá, hogy a püspök rájuk ruházta azokat. A püspök azonban továbbra is az egyház egységének megtestesítője volt, egyre inkább szimbolikus személyként. Az egyház romlásának korában a püspökök már valóban csak szimbolikus személyek maradtak, akik többnyire nem is foglalkoztak egyházi ügyekkel. A középkor második felében sok püspök még csak lelkésszé sem volt szentelve: tisztségük pusztán politikai rang volt. Fokozottan érvényes volt ez a római püspökségre, amelyből a VII-VIII. században kinőtt a pápaság.

Erre a kihívásra is kénytelen volt válaszolni az egyház a reformáció korában. Válaszként azonban többféle megoldás is született, így az addig egységes egyházkormányzati rendszer felbomlott. Bizonyos egyházak megerősítették az episzkopális rendszert, amelyben a püspöki tisztséget több-kevesebb sikerrel igyekeztek megtisztítani a korábban jellemző torzulásoktól. Ezt az utat választotta a római katolikus és az anglikán egyház, illetve a lutheri reformáció egyházainak jelentős része.

Emellett megjelent a zsinatpresbiteri elv, amelynek lényege a paritás.⁶ Az egyház kormányzását a széles körben megválasztott zsinat végzi, amelynek tagjai egyenlő mértékben lelkészek és nem lelkészek. Amíg az episzkopális rendszerben a lelkész igehirdetésre és a szentségek kiszolgáltatására való felhatalmazása páratlan – a szó értelmében vett kiváltságos – szolgálat, addig a zsinatpresbiteri modell szerint a lelkészi szolgálat mindössze az egész keresztény közösség megbízásából végzett speciális tevékenység, az egyetemes papság egyik megjelenési formája. A zsinatpresbiteri egyházmodellt a legmarkánsabban a református felekezetnél érhetjük tetten – noha éppen a magyar nyelvű református egyházakban történelmi alapon megmaradt a püspöki tisztség, igaz, leginkább reprezentatív formában, alávetve a lelkésziek és világiak által alkotott zsinatoknak. A zsinatpresbiteri elv megerősödésére egyértelmű hatással volt a hatalmi ágak szétválasztását szorgalmazó polgári állameszme kialakulása, amely folyamat egyébként elválaszthatatlan a reformációtól.

A harmadik egyházmodell a kongregacionalista vagy independens berendezkedés. Ennek lényege az a gondolat, hogy a meghatározott személyekből álló helyi gyülekezet egyenlő magával az egyházzal: az ugyanazon hitvallást vagy kegyességi formát elfogadó, földrajzilag viszonylag kis kiterjedésű területen élő hívők maguk alkotják nemcsak a gyülekezetet, hanem egy többnyire jogilag is önálló egyházat. Az ilyen független gyülekezetek laza szövetségekbe tömörülhetnek ugyan hitvallásos, kegyességi, esetleg ezzel együtt gyakorlatban nemzeti alapon is, lényegében mégis önállóan végzik szolgálatukat, beleértve az egyházkormányzást is. Szerveződésük leginkább adminisztratív célokat szolgál. A szó hagyományos értelmében vett lelkészeik sincsenek minden esetben. Vezetőik esetleg elnökök, a liturgikus funkciókat prédikátorok vagy a „Lélek ihletésére” előálló bizonyosságtevők látják el. Egységes tanításról, ennek következtében pedig tanfegyelemről a legritkább esetben beszélhetünk náluk. A kongregacionalista egyházakra leginkább az amerikai baptista vagy metodista hátterű gyülekezetekben találunk példát, de ide sorolhatjuk a hazánkban működő szabadegyházak egy részét is.

Egyházkormányzás a Magyarországi Evangélikus Egyházban

A Magyarországi Evangélikus Egyház egyházközségekből épül fel. Az egyházközségek egyházmegyét, az egyházmegyék egyházkerületet, az egyházkerületek pedig országos egyházat alkotnak.⁷

Így rendelkezik az egyházszervezetről a Magyarországi Evangélikus Egyház törvénye. De vajon a fenti három egyházmodell közül melyikben helyezhetők el egyházunk gyülekezetei, egyházmegyei és egyházkerületei?

Első pillantásra úgy tűnik, hogy a természetes és egészséges történelmi fejlődés eredményeként a Magyarországi Evangélikus Egyház episzkopális felépítésű kö-

⁶ Az elnevezés ez esetben félrevezető: a világiakból álló presbitérium nem azonos a püspök mellett működő ógyházi testülettel, mint ahogyan a zsinat feladatköre is csak részben fedí az azonos elnevezésű ógyházi gyűlésekét.

⁷ 1997. évi I. törvény a Magyarországi Evangélikus Egyházról 8.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám, 2003. 4. oldal

zösség – vagyis olyan, mint a világ legtöbb evangélikus egyháza. Második pillantásra a helyzet már nem ennyire egyértelmű.

Helyzetünkre rányomja a bélyegét a történelmi tényből eredő feszültség, hogy míg lutheri reformációról Magyarországon már 1518 után beszélhetünk – mi több, a XVI. század derekán hazánk néhány évtizedre gyakorlatilag lutheránus többségűvé vált –, az első igazán országosan szabályozott egyházszervezet csak a XVIII. század végén jött létre. Ez az egyházszervezet azonban csak részben felelt meg a reformáció korabeli lutheránus egyházmodelleknek, vagyis a különböző elemek keveredtek benne.

Ennek oka kettős: egyrészt az egyházüldözés, másrészt a sajátos történelmi fejlődés. Az egyházüldözés azt eredményezte, hogy az egyre kisebb létszámú evangélikusság koronként és helyenként szinte végzetesen idomult a nagyobb létszámú, és a kormányzat által támogatott katolikus egyház által szintén üldözött református felekezethez, amely – sajátos kivételként – megtartotta ugyan a püspöki tisztséget, alapjában véve mégis a zsinatpresbiteri elvet vallotta. Nem volt ez persze magától értetődő a jelek szerint továbbra is episzkopális rendszerben gondolkodó evangélikusság körében. Tény legalábbis, hogy az egykori Dunántúli Egyházkerületben a XIX. század közepén Haubner Máté püspök még igencsak kénytelen volt fáradozni azon, hogy a gyülekezetekben – református minta alapján – világiakból álló presbitériumok alakuljanak.

Sajátos történelmi fejlődésünk ugyancsak hatással volt egyházképünk alakulására, illetve torzulására. Pontosan a reformáció megjelenésével esik egybe Magyarország három részre szakadása. Egy három részre szakadt országban nehéz megtartani egy olyan egyház egységét, amely eleve kénytelen szembesülni azzal, hogy a hivatalban lévő püspökök nem hajlanak az evangélium szavára, hanem kitartnak a pápa mellett. Így a különböző főúri pártfogás alatt megszerveződő esperesi és püspöki kerületek igencsak vegyes képet mutattak az első másfél évszázadban. Ez magával hozta a partikularitásnak bizonyos természetességét, amely akár a kongregacionalista egyházmodell közelébe is sodorhatta volna egyházunkat. (Jele ennek az, hogy a történelmi Magyarország területén tulajdonképpen két lutheri egyházszervezet alakult ki: az erdélyi szászok egyháza a mai napig független a romániai magyar anyanyelvű evangélikus egyháztól.) A török kiűzése után sem sokat változott a helyzet, hiszen például még az 1731-es Carolina Resolutio – III. Károly király egyházügyi rendelete – is csak *superintendens* néven emlegeti az evangélikus püspököket, akik mindössze a lelkészeik erkölcsi élete felett rendelkeztek joghatósággal. Helyettük bizonyos szempontból az evangélikus főurak vezették az egyházat, így természetessé vált sokak számára, hogy a világi elemnek ugyanazokon a területeken kell vezető szerepet biztosítani, amelyeken egyébként a lelkészeknek lenne elsősorban keresnivalójuk.

A XVIII. század végétől ezen a háttéren kezdődött el az egységes evangélikus egyházszervezet felépítése, amely ennek megfelelően számtalan buktatót rejt magában. Egyházunk elvileg episzkopális egyház, hiszen a püspöknek kiemelt szerepe van a hitéletben, és bizonyos fokig az egyházkormányzásban is. Jogai és feladatai számosak, amelyek közül kiemelkedik a lelkészjelöltek ordinálása, a szakrális helyek felszentelése és a liturgia rendjének megállapítása – noha ez utóbbi esetben a 2003-as törvény szerint csakis „az országos liturgiainyi bizottsággal egyetértésben

és az országos közgyűlés jóváhagyásával”⁸ járhat el.⁹ Ugyanakkor a püspök nem egy személyben testesíti meg egyházkerülete egységét, hiszen ő „és az egyházkerületi felügyelő együtt és közös felelősséggel vezetik és képviselik az egyházkerületet, irányítják igazgatását és annak összes ügyeit egyetértően intézik”.¹⁰ Jellegzetessége egyházunk jogrendszerének az, hogy a püspökök nem automatikusan tagjai a legfelsőbb jogalkotó testületnek, a lelkészek és világiak által alkotott zsinatnak.¹¹ Egyenes következménye ez annak a zsinatpresbiteri álláspontnak, amely szerint a püspöki hivatal – a gyülekezeti lelkész, az esperes, a teológiai tanár vagy éppen a különleges beosztású lelkész, netán a segédlelkész hivatalához hasonlóan – nem egyéb, mint az egyetemes papságtól alig elválasztható lelkészi szolgálat speciális ága.¹²

Az egyházi szervezet minden szintjén hasonlóképpen érvényesül az úgynevezett paritás elve. Az elnökségek minden szinten két tagból állnak: a lelkész – püspök, esperes – mellett ott vannak a világi elnökök, felügyelők is. Ugyanez érvényes a zsinatra is. Ez természetesen valamilyen szinten elfogadható, hiszen a hagyományos episzkopális gondolkodásnak megfelelően az egyházat alapvetően amúgy is sokkal inkább a lelkészi elem reprezentálja a külvilág felé, mintsem a világiak. Az azonban már jellegzetesen zsinatpresbiteri álláspont – és mint ilyen, meggyőződésem szerint idegen a lutheri reformációtól –, hogy a lelkészi szolgálat mindössze egy változata lenne annak az egyházi szolgálatnak, egyetemes papságnak, amely minden hívőre rábízott. A lelkészi szolgálatban nem a választások és iktatások, hanem az ordináció, a kézfeltételrel való felszentelés, azaz az apostoli szolgálat átadása a döntő. A nyilvános igeszolgálatra és a szentségek kiszolgáltatására egyedül az ordináció hatalmazza fel az arra elhívott hívőt. Vagyis a lelkészi szolgálat pontosan azon a téren jelent közvetítést Isten felől a gyülekezet felé, amely területen az üdvösség munkálása végbemegy. A püspöki tisztség sem egyszerűen valamiféle magasabb rendű, különleges beosztású lelkészi hivatalt jelent, hanem az ordinációra, vagyis az apostoli szolgálat folyamatosságának biztosítására való felhatalmazást.

Ha egy egyházban világi vezetőket rendelünk a lelkészi elem mellé, illetve világiakból álló presbitériumot állítunk fel, akkor világossá kell tennünk, hogy a hatáskörök nem csúszhatnak egybe. Néhány aktuális példával lehetne megvilágítani ezt. A nemrégiben megrendezett EPOT egyik felkért előadója harsány hangon jelentette be, hogy a presbíterek feladata elsősorban nem más, mint az igehirdetés. Ez az álláspont legfeljebb azokban a szabadegyházakban állhatná meg a helyét, amelyekben a „Lélek ihletésére” bárki felállhat, és taníthatja a többieket, mindenféle tanfegyelmet és dogmatikai tisztánlátást mellőzve. Nem felel meg azonban az evangélikus tanításnak, amely szerint „nyilvánosan senki más se tanítson és szolgáltat-

⁸ 1997. évi IV. törvény az egyházi szolgálatról és egyházkormányzásról a magasabb egyházkormányzati szinteken 62.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám, 2003. 29-30. oldal

⁹ A jelenleg működő Agendaszerkesztő és Liturgiai Bizottság tagja a három hivatalban lévő és a megalkulásakor még hivatalban lévő, azóta nyugalmazott püspök.

¹⁰ 1997. évi IV. törvény az egyházi szolgálatról és egyházkormányzásról a magasabb egyházkormányzati szinteken 91.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám, 2003. 32. oldal

¹¹ 1997. évi VI. törvény az egyház jogalkotásáról 9.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám 2003. 48. oldal

¹² Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára. Budapest 1996. 465. oldal

sa ki a szentségeket az egyházban, csak az, akit erre szabályszerűen ellihotak”.¹³ Ugyanilyen elfogadhatatlan számomra az, hogy némelyik gyülekezetben a presbitérium vagy a közgyűlés szavazza meg, hogy milyen liturgikus rendhez kösse magát a lelkész, esetleg hogy melyik vasárnapokon ünnepeljék az istentiszteleten az eucharisziát. Ez megint csak a zsinatpresbiteri, netán a kongregacionalista modell sajátja, hiszen ezekben a rendszerekben a lelkész egyszerűen alkalmazottja a gyülekezetnek, aki a világi vezetők által alkotott keretekhez igazodva végzi a szolgálatát. Egyházunkban azonban létezik a főhatalom, és még a sok sebből vérző jelenlegi törvénykezésünk szerint is ez a főhatalom, azaz a püspök a liturgia őre. Ugyanakkor arról sem vagyok meggyőződve, hogy például egy egyházi gazdasági bizottságban feltétlenül jelen kell-e lenniük a lelkészeknek. Ez éppenséggel az a terület, ahol nem az ordináció, hanem a szakértelem a játssza a főszerepet.

Megállapíthatjuk tehát, hogy egyházunk szervezeti felépítésének váza episzkopális jellegű, erre a vázra azonban a modern korban – egyértelmű református hatásra – egy zsinatpresbiteri jellemzőket tartalmazó felépítményt igyekszünk ráhúzni. Az episzkopalitás nyílt felvállalásától két okból is tartunk. Egyrészt hiányzik belőlünk az egészséges önazonosság, és evangélikusságunkat abban véljük felfedezni, hogy minél inkább különbözünk a többségi katolikus felekezettől – eközben vészesen közel sodródva a hozzánk képest ugyancsak többségi református egyházhoz. Egyházszervezeti szempontból ez azt jelenti, hogy az episzkopális berendezkedést zsinatpresbiteri elvek alapján igyekszünk folyamatosan gyengíteni. Másrészt közel múltunk történelme is mintha erre sarkallna bennünket: tudvalevő ugyanis, hogy a kommunista diktatúra 1990 előtt alapvetően azoknak a püspököknek a személyén keresztül érvényesítette akaratát egyházunkban, akik minden írott törvény ellenére gyakorlatilag egyszemélyi vezetőként irányították az egyházat. Történelmileg logikus, ámde az egyház jellegétől ugyancsak idegen visszahatásként alakult ki 1990 után egy olyan egyházi struktúra, amelynek lényege a paritáson és a hatalmi ágak szétválasztásának klasszikus Montesquieu-i elvén alapuló kormányzás. Ez utóbbi kritikátlan átvételének kísérlete az első pillanatban megbukott, amikor például a 2000-es egyházi választások után kiderült, hogy az egyházmegyék egy-két kivétellel képtelenek felállítani a törvény által előírt bíróságukat.¹⁴

Megtaláljuk egyházunk jelenlegi szervezetében a kongregacionalista modell nyomait is. Az idevonatkozó törvény szerint „az egyházközséget önkormányzat illeti meg”¹⁵, ám ezzel együtt „kötelessége, hogy saját belső életét a hatályos egyházi törvények keretei között szabályozza”.¹⁶ Ezzel, illetve az egyházmegyékre és egyházkerületekre épülő klasszikus episzkopális szerveződéssel egyházunk jogi értelemben kivédte azt a kísértést, hogy pusztán gyülekezetek laza szövetségeként végezze szolgálatát. Ennek ellenére számtalan esetben tapasztalhatjuk, hogy egy-egy gyülekezet, illetve egy-egy lelkész önmagát, illetve az általa pástorolt gyülekezetet egyfajta

¹³ Ágostai hitvallás XIV. cikk

¹⁴ 1997. évi X. törvény az egyházi bíráskodásról 6.§ (4). A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám, 2003. 73. oldal

¹⁵ 1997. évi I. törvény az egyházi szolgálatról és az egyház szervezetéről 63.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám 2003. 12. oldal

¹⁶ 1997. évi I. törvény az egyházi szolgálatról és az egyház szervezetéről 65.§. A Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei. Evangélikus Közlöny különszám 2003. 12. oldal

önálló, mindentől független egységként kezeli, és a magasabb egyházkormányzati szintekkel leginkább csak abban az esetben számol, ha valamilyen anyagi segítség-re van szüksége. Gondolok itt arra, hogy immáron második évtizede buknak meg sorra a központi lelkészfízetésre vonatkozó elképzelések a nagyobb, gazdaságilag életképebb egyházközösségek ellenállásán; hogy tanfegyelmi és liturgikus téren egyre nagyobb az összevisszaság; hogy az egyházi médiában időről időre a lutheri tanítással ellentétes kijelentések jelenhetnek meg – megannyi jeleként annak, hogy egyházunk lelkészei és hívei nem élnek meg a Krisztus-test egységének bibliai megalapozottságú tudatát (1Kor 12,12kk), hanem partikuláris módon csak önmagukat azonosítják a hívők közösségével. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy korunkra eleve jellemző az individualizmus: a hitünket ennek megfelelően szintén csak magánjellegű harcként éljük meg, lelkészeink pedig gyakran nem is akarnak tovább látni a saját gyülekezetük határainál. Ez a kongregacionalista gondolkodás végképpen idegen a lutheri egyházszervezettől, noha Isten ígéje természetesen ilyen keretek között is kétségtelenül elvégzi a maga munkáját.

Egyházképünk

Nem tisztem és nem is érzem hivatottnak magamat arra, hogy igazságot tegyek vagy rangsort állítsak fel a háromfajta egyházkormányzati elv között. Nyilvánvaló, hogy ez önmagában valóban nem lényegi kérdés. A jelenleg tapasztalt összevisszaság azonban pontosan abból vezethető le, hogy nem vagyunk tisztában önmagunkkal, azaz egyáltalán nincs egyházképünk. Az, hogy másokat utánozunk, vagy éppenséggel reflexszerűen igyekszünk különbözni a többségi katolikus egyháztól, nem adhat nekünk valódi önazonosságot.

Ha a kérdést a történelmi fejlődés felől vizsgáljuk meg, azt látjuk, hogy Magyarországi Evangélikus Egyházunk eredendően az episzkopális elv alapján építkezett, a maga fordulatos történelmi helyzetéből fakadó sajátosságaival. A modern kor felé haladva ez a felépítmény egyre közeledett a zsinatpresbiteri berendezkedés felé, ez azonban nem a sajátunk, hanem a többségi református felekezet egyértelmű hatása. Történelmi fejlődésünk és az egyháztól alkotott eredeti képünk tehát valójában az episzkopális felépítmény felé közelítene minket.

A második prioritás a demokrácia, amelynek valamilyen szinten érvényesülnie kell az egyházban is. A zsinatpresbiteri berendezkedés a maga jellegénél fogva a legteljesebb demokráciát képes garantálni. Kérdés, hogy az egyház lényegéhez valóban hozzátartozik-e olyan értelemben a demokrácia – amit nem tévesztünk össze a jogszerűséggel –, mint egy világi közösségéhez? Egyházunkban érvényesül a demokrácia olyan módon, hogy a jogszabályban rögzített feltételek révén egyháztagnak tekintett evangélikusok maguk választhatják meg tisztségviselőiket, illetve lelkészeiket, beleértve a püspököket is. Ez alapvetően megfelel még az ógyházi gyakorlatnak is. Azt azonban idegennek érzem az egyháztól, hogy egy világiakból álló testület az illetékeségét meghaladó módon felülírja egy gyülekezeti lelkész, esetleg egy püspök szavát. Ha a jogszabályok erre lehetőséget adnak, akkor azokkal van a baj. A püspök nem egy tisztségviselő a többiek felett, hanem az egyház egységét személyében megjelenítő lelki vezető. Ugyanígy kell látnunk a lelkész személyét és szolgálatát is a gyülekezetben.

A harmadik, amire oda kell figyelnünk, a gyakorlatiasság kérdése. Gyakran irigyeljük azokat a kiségyházakat, esetleg szektásodó közösségeket, amelyek szemmel láthatóan több embert magukhoz vonzanak, mint a történelmi egyházak. (Közbevetőleg megjegyezhetjük: az egyház feladata nem az, hogy népszerű legyen, hanem hogy az evangéliumot hirdesse.) A kongregacionalista közösségek nyilván átláthatók és semmilyen tekintetben sem túlszabályozottak. A közhiedelemmel ellentétben azonban az episzkopális egyház nem szükségszerűen külsőségekbe merülő, megcsontosodott népegyházat jelent. A zsinatpresbiteri elv szerint működő reformátusok ugyanazokkal a gondokkal kell szembenézniük a hitélet és a gyülekezeti munka valamennyi területén, mint az episzkopális rendszerben élő katolikus testvéreink. A gyülekezet önállóságának is megvannak a maga szükségszerű területei. Az egyház azonban nem részekből álló egész, hanem egy test, amelynek sokféle tagja van (1Kor 12,12kk). Mind a kongregacionalista, mind a zsinatpresbiteri elv a Krisztus-test egységének szétszabdálásához vezet.

Végül lényegesnek tartom a kérdést a tanfegyelem felől is megvizsgálni. A tanfegyelem nem püspöki egyeduralom, nem dogmatikus merevség, nem a hit szabadságát korlátozó lelki inkvizíció. A kongregacionalista gyülekezetek maguk döntenek el, hogy miről mit tanítanak. A zsinatpresbiteri egyházakban világiak szólhatnak bele tanbeli kérdésekbe. A tanfegyelem a mi esetünkben égető kérdés, mert azt jelenti, hogy az evangélikus templomok szöszékein nem csak olyan igehirdetéseknak szabad elhangozniuk, amelyek tetszenek a templompadban ülőknek, esetleg magának az igehirdetőnek, hanem amelyeknek alapja az evangélium lutheri módon értelmezett üzenete. Ettől vagyunk ugyanis evangélikusok. Mai gyakorlatunk megengedi, hogy következmények nélkül jelenhetnek meg az egyházi médiában olyan megnyilatkozások, amelyek homlokegyenest ellenkeznek a lutheri teológiával. Ráadásul az egyházvezetőség részéről érkező nemtetszést ilyen esetekben divatos egyszerűen konzervatív püspöki okvetetlenkedésként értelmezni. Az egyházban azonban nem taníthat mindenki a saját szája íze szerint, mert „*ráépültetek az apostolok és a próféták alapjára, a sarokkő pedig maga Krisztus Jézus*” (Ef 2,20). Ez a valódi *successio apostolica*, ami nem kevesebbet jelent, mint hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház is az az egyház, amelyet a Szentlélek az első pünkösdi ünnepén gyűjtött össze magának Jeruzsálemben.

Hangsúlyozottan személyes véleményként írom le tehát, hogy egyházunk számára a legszerencsésebb lenne megmaradni a hagyományos episzkopális egyházkormányzati modell mellett. Át kell értékelnünk a püspöki hivatal kérdését, mint ahogyan komolyabban kellene vennünk a lelkészi szolgálat szent és páratlan voltát. Nem lenne szabad feláldoznunk a tanfegyelmet sem a sokszínűség csalfa oltárán. A presbitérium eredeti rendeltetése szerint a lelkész (püspök) mellett álló szolgatársak közössége. A presbiterek szerepét nem elsősorban az egyházkormányzásban kellene kijelölnünk: ehelyett neveljük őket a lelkészi szolgálatot támogató munkatársakká.

Mindamellettt érdemes megszívlelnünk Hans Küng szavait:

*Magától értetődik, hogy az egyház minden tagja és minden testülete Isten igéje alá tartozik. Szigorúan véve az egyházban nem a népnek kell uralkodnia, hanem Isten Igéjének, magának az Úr Krisztusnak.*¹⁷

¹⁷ Hans Küng: Credo. Győr 1997. 184. oldal

Gémes István

Fél évszázados szolgálat a nagyvilágban
szétszórt hittestvérek között¹*(folytatás)*

Istennek vagyok hálás azért, hogy külhoni pályafutásom alatt a társadalom szinte minden rétegével ismeretséget köthettem. Dániai emberanyagom javarészt tizen-huszonéves „szabadságharcosokból” állt, vagy akik annak tartották magukat. Beleváló angyalföldi és Pongrácz-telepi srácaim nyíltan börtönnek nevezték a tábort, amelyet a kedves dán társadalom nekik, a vendégeknek finanszírozott. Ugyanúgy nem hozták hazulról semmiféle egyházi szocializációnak még a nyomát sem.

Tökéletesen más gyülekezettel volt dolgom Brazíliában. A 2. világháború után a magukat különösen is veszélyeztetetteknek érző értelmiségiek – mérnökök, orvosok, professzorok, nagyvállalkozók és katonatisztek – a középosztály emberei menekültek a távoli Brazíliába. (Hozzájuk csatlakozott egy igen kis réteg a még a trianoni határok meghúzása után közvetlenül kivándorolt délvidéki földművesekből, akik eddig a magyar református egyházhoz jártak.) S ahogy nehéz munkával kellett fiatal szabadságharcosaim nyelvéhez hozzászoknom, nem kevesebb igyekezetet igényelt brazíliai „nadrágosaim” világának, vagy Stuttgartban a „jugoszláviai vendégmunkások” gondolatvilágának a megismerése is.

Hihetetlenül gazdag tapasztalatokat szereztem emberismeretben, megértésben és alkalmazkodni akarásban – ugyanakkor vigyázva arra, hogy magamhoz, hitemhez, emberségemhez és főleg küldetésemhez ne legyek hűtlenné. És még valamire jöttem rá: hogy milyen kevés tudást, ismeretet hoztam magammal, és ezért soha nem állhatok meg a tanulásban. Hogy „a jó pap holtig tanul” direktíváját komolyan veszem-e, abból pl. sao-paulói gyülekezetem tagjai – egykori egyetemi professzorok, mérnökök, tanárok és kutatók naponként vizsgáztattak. Otthoni képzésem miatt nem kellett soha, sehol szégyenkezni – de a teológiai képzésnek nem volt szerves része az emigráns intellektuellekkel való foglalkozás!

És újra teljesen más helyzetbe kerültem Stuttgartban. Odaérkezésemkor a 45-ös emigránsok már kihalóban voltak, az 56-osok alig tartottak egyházi kapcsolatot, de ott voltak a Bácskából, Bánátból az 1960-as években „jugoszláv vendégmunkásokként” ide szerződéssel érkezett kézművesek, többségükben reformátusok, talán egy tucatnyi evangélikussal. Ha szabad ezt mondanom: a brazíliai magas lóról itt le kellett szállnom, hogy megértem ezeket a jugoszláv állampolgársággal dolgozó, bukovinai székely vándorok utódaiként idegenbe sodródott magyarjaimat, akik hamar értésemre adták, hogy ők reformátusok és nem is kívánnak mássá lenni. Hogy ezt a felekezeti megjelölést már a német lakásbejelentő hivatalban sem ismerték el, hanem ev.-re változtatták, az ugyanúgy zavarta őket, mint az, hogy Stuttgartban mindig is evangélikus lelkész gondozta az idekerült magyar protestánsokat és nem

¹ A Magyar Evangélikus Konferencia Révfülöpön 2009. március 20-21-én tartott tanulmányi konferenciáján elhangzott előadás második része. (Az első rész megjelent: Keresztyén Igazság, Új folyam. 85. szám. 39-43. old.)

hitbelijük. – Nem kevés erőfeszítésbe került megmagyarázni nekik azt, hogy német szóhasználat szerint általában mindenkit evangélikusnak neveznek, aki nem katolikus – azt, hogy az istentiszteletet nem csupán liturgikus keretek teszik azzá – és hogy az úrvacsora érvényes voltát sem a kenyér vagy az ostya használata, hanem Jézus Krisztus önmaga odaáldozása biztosítja. De az erőfeszítés megérte a fáradtságot és csak hálával köszönhetem meg naponként Istennek a gyülekezetünkben tapasztalható békességet.

De a legnagyobb kihívást számomra mégsem ezek a csavaros eszű délvidékiek, sem a 80-as erdélyi exodus többségében református tömegei jelentették: mind a két csoport egyházhoz hű, templomba járó, lelkesen segítőkész emberekből áll. Hanem a múlt század hetvenes éveitől a Magyarországról érkező, „igazi disszidensek”. Nem panaszolom föl, hogy legtöbbször csak addig érdekelte a gyülekezetünk vagy a munkám egyáltalán, amíg lakást, segélyt, állást, ügyintézését szolgáltatattunk nekik. Kijövetelük, kintmaradásuk oka felől már nem is érdekeltünk, legtöbbször ugyanis politikai üldözöttnek adta ki magát. De amikor – néha rövid időn belül – valamelyikőjükben az otthonhagyott házastárs által keresett azonosítottuk, vagy amikor a politikai üldözöttként nálam jelentkezőt egy év múlva a Lajos-kúti forrásnál álló TIT-üdüző vezetőjeként ismertem fel újra, akkor megköszöntem Istennek a bölcsességet, hogy soha senkit se maradásra, se visszatérésre nem bízattam. Szolgáltatam egyik szerves része kellett legyen az éberség is, nehogy pillanatnyi hangulatnak vagy benyomásoknak áldozatul esve, ártsak hivatalomnak és a munkámnak.

Egyébként feleséggel azt állapítottuk meg, hogy minél később jött egy disszidens, annál kevésbé érdekeltük és egyre rövidebb idő után mondta rossz német-séggel, hogy ő már nem tud magyarul ...

Beépített, kémkedő, hazulról kiküldöttekkel soha nem volt dolgom. De tudtam róla kint élő magyar kollégáimtól, hogy szervezeteinkben, sőt egyes gyülekezeteinkben milyen kárt tettek. Lehet, hogy a kizárólag saját küldetésre szorító munkám nem volt számukra érdekes. Pedig tudom, hogy otthon rólam is mindent kartotékoltak, már csak a cserkészmozgalomban, sajtómunkában való részvételem, ökuménikus szerepvállalásaim és kiterjedt prédikáló és előadó ténykedésem miatt is. – Isten itt is fölöttem tartotta a kezét.

***

Utoljára hagytam az ökuméne kérdését. Dániában a rám bízottak nagy része tökéletesen idegennek érezte magát a masszív (de elvilágiasodott) dán lutheránus közegben. Reformátusaim megdöbbenek, amikor evangélikusokként regisztrálták őket. Mint ahogy én is meglehetősen furcsán éreztem magam, amikor a koppenhágai brazil konzul minden latinus ékesszólását igénybe véve próbált lebeszélni az országába való bevándorlásomról, mondván, hogy az ő hazája a világ legnagyobb római katolikus országa, amelyet minden pápának a nemzeti ünnepen külön üdvözlőnie kötelező – és nekem, mint evangélikus lelkésznek, ott semmi, de semmi életlehetőségem nincsen.

De már a Dánia felé vágató vonaton rájöttem, hogy „híveim” csak igen kis százá-lékban evangélikusok, s hogy ma a nyugati világban élő egyik legnagyobb magyar protestáns gyülekezetnek lehetek a gondozója, azt egyáltalán nem érzem tehernek, hanem inkább Isten ajándékának. Nem mondom, hosszú út volt attól az evangéli-

kus Csabacsüdtől, ahol egy szál lakos, a trafikos volt ismeretlen vallású, azaz református – a sao-paulói brazil bencés katedrálisig, ahol 1963-ban első protestánsként prédikálhattam az első ökuménikus imahéten, amelynek előkészítésén magam is részt vehettem. A mi sao-paulói magyar evangélikus kápolnáinkban sikerült a 13 bencés magyar rk. gyülekezetet és az önálló egyházként működő magyar ref. egyházat egy első ökuménikus istentiszteletre beszervezni. Hogy más felekezetűek hogyan dolgozzák fel ezt a kérdést, ebben a tekintetben különféle tapasztalataim vannak. De 52 év után is azt mondom, hogy a világban szétszóródottjainkat csak az ökuménét szerető és gyakorló lelkiülettel szabad gondolni. Tanúsítom, hogy mint szintiszta lutheránus világban felnőtt és magamat máig is hitvalló lutheránusnak tartó „emigráns”, nagyon jól érzem magam ebben az ökuménében. És mély szomorúsággal tölt el, hogy még a harmadik évezredbe is átmentettünk felekezeti torzsalakodást, szűkkeblű kirekesztést és felekezeti egoizmust.

***

Ha megengedik, hadd mondjam el utószóként, hogy nem bántam meg, amit 52 éven át tettem. Sőt, ha nem tűnik nagyzolásnak, azt is bevallom, hogy ha még egyszer lennék 29 éves, újra útra kelnék. De nem turistaként, hanem a legkitüntetőbb feladat, az evangélium hirdetése a szétszóródottaknak való végzése céljából.

Nem állítom, hogy minta tanítványa lettem volna az Úrnak, de talán sikerült egy-egy elveszni indulót pásztor módján megkeresni és hazahozni. Hogy ez Dánia felé a vonaton, az Amazonas vidékén, parázs vitáktól izzó tudósszobákban, vagy az 1000 km-re fekvő szórványomban történt, Isten Szentlelke volt ott és adta számba azt, amire valakinek éppen szüksége volt.

Ezért áldom Istent gazdag életemért!

Ajánlólevél

Teológus éveim kezdetén nem tudtam még, ki ő? A mi békési szűk világunkban volt a vasárnapi rendszeres templomozás és a papunk a gyülekezetben. De hogy van esperes, püspök is valahol, ezen nem igen törtük a fejünket. Nevét ugyan az újságok gyakran hozták, amikor „valutaüzérkedés” vádjával a kommunista hatóságok szabadulni akartak tőle.

Aztán Sopronban, a Teológián bőségesen hallottam róla. De – érdekes módon –, vagy suttogva ejtették ki a nevét, vagy mint nagy hőst emlegették. Később, káplánként már találkozhattam is vele, ezekről hosszan lehetne beszámolni, mert egyik találkozás érdekesebb volt, mint a másik. S mindegyik nagyon mély benyomásként maradt meg bennem.

Most azonban szeretném elmondani a számomra tett legnagyobb „jótettét”.

Emlékeim között igen előkelő helyet foglal el amerikai találkozásom vele. 1957. augusztusában Minneapolisban tartotta világgyűlését az Evangélikus Világszövetség, amelyre a Magyarországi Evangélikus Egyház küldöttségét ő vezette. Magam pedig éppen Dánia és Brazília között voltam úton. Egyéves dániai tartózkodásom alatt az 1956-ban odakerült magyar protestáns menekültek lelkipásztora voltam. Innen hívott el az Evangélikus Világszövetség, hogy megbízzon egy magyar és egy szlovák gyülekezet felépítésével Braziliában. És hogy belekóstoljak az amerikai élet-

A LUTHER-RÓZSA SZÍNEI

be, a Koppenhágából São Paulóba vezető utamon meghívtak a minneapolis-i gyűlés vendégének. Kissé bizonytalanul viseltem mellemen az „István Gémes, Guest, BRAZIL” kongresszusi azonosító kártyát, mert únos-untalan rámkérdeztek, hogy mi újság Braziliában?... – amire én, természetesen, nem igen tudtam válaszolni.

Egyik este Ordass püspök összehívta a magyarországi küldöttség tagjait mellette a külföldön dolgozó és a gyűlésen jelenlevő magyar lelkészeket. Ugy adódott, hogy az asztalnál mellette ülhettem. Igen jó hangulatban telt el az idő, s amikor elköszöntünk, a püspök úr hozzám fordult és váratlanul ezt kérdezte: „Pista fiam, ha te most Braziliába mégy, nem gondolod, hogy adhatnék neked egy ajánlólevelet?” A kérdés igen meglepett, mert – őszintén szólva –, én ilyesmire nem is gondoltam. Azt tudtam, hogy egy teljesen idegen világba csöppenek ott bele, de hogy valaki oda – és kinek? – ajánljon is, erre a gondolatra nem jutottam eddig. Látva azonban várakozó tekintetét, inkább zavaromban mint meggyőződésből azt válaszoltam, hogy ez bizony jó lenne.

Azonnal papírt, tollat vett elő és asztalhoz ülve, karakterisztikusan szép betűivel a következő sorokat írta:

„Az Úr nevével köszöntöm az Olvasót!

A Braziliában élő magyar evangélikus Hittestvéreknek kegyelem és békesség Istentől, a mi Atyánktól és Jézus Krisztus Urunktól.

Szeretett Hittestvéreim!

Jézus Krisztus Urunk nevében szeretettel köszöntelek egész Magyarhoni Evangélikus Egyházunk nevében.

Tudomásotokra szeretném adni, hogy a világban szétszóródott Testvéreinkre otthon szeretettel gondolunk, imádsággal kísérjük küzdelmes útjukon. Reménységgel visszavárjuk.

Sokszor vetődött föl lelkemben a kérdés: miképpen tudnánk a Braziliában élő Hittestvéreink lelkigondozásáról gondot viselni? De olyan akadályok tornyosultak elénk, melyeket leküzdeni nem tudtunk.

Ott, ahol mi gyöngék voltunk, Isten Szentlelkének indítására, segítségünkre jött az Evangélikus Világszövetség. Lehetővé tette, hogy magyar lekipásztor lépjen szolgálatba közöttetek. A Világszövetség választása Gémes István lelkész úrra esett. Szeretném Előttek kifejezésre juttatni, hogy a Világszövetségnek ez a döntése igen nagy örömmel töltött el. Gémes Istvánt – aki hazai Egyházunkban hű pásztornak bizonyult – teljes bizalommal ajánlom jóindulatotokba.

Nyugodjék meg Rajtatok és kísérjen minden munkátokban Isten kegyelmének gazdag áldása.

Jézus Krisztus Urunk szeretete kössön össze bennünket a földrajzi távolság ellenére is.

Isten Szentlelke mutassa meg Nektek minden időben azt az utat világosan, amelyet Isten akarata szab elétek.

Herman Stewart igazgató úr, a délamerikai ügyek intézőjének köszöntését is tolmácsolom Mindannyitoknak.

Pásztor-szeretettel köszönt

Minneapolis, 1957. augusztus 25.

D. Ordass Lajos püspök.”

Kezeügyében nem volt persze hivatalos, fejléces püspöki papír, hanem csak egyszerű ívpapírra írt. Bélyegzővel sem látta el. De ennél sokkal fontosabb volt, hogy a

első jobb sarokba ezt írta: Jézus! Mintegy öt hívta tanúul, s az ő nevében bocsátott el messi utamra.

Zsebre tettem azzal a jóleső érzéssel, hogy nem rossz, ha van az embernek ilyesmi a kezében. Nem is gondolhattam volna, hogy ennek valami „eredménye” lehetne.

A braziliai helyzet, amit ott találtam, igazi kolóniális állapotokat mutatott. Az első világháború vége óta, szép számmal, különböző politikai hátterű magyar került ebbe az országba. Növelte számukat a Trianon után elszakított területekről az új, idegen uralom elől menekülőké. Biharból, Bácskából, Felvidékről kerültek ide tízezrek. A két világháború közötti magyar kormányok több, mint 30 magyar elemi iskolát tartottak fenn és üzemeltettek ebben a kontinensnyi országban. Odaérkezésemkor önálló Magyar Református Egyházat ismerhettem meg egy lelkeséssel és három teológussal, erdélyi stílusban épült szép templommal. A római katolikus magyarokat 13 bencés páter gondozta és tartott fenn országos hírű iskolát. Volt egy – a magyar közösségtől magát igen távol tartó – magyar baptista gyülekezet is saját prédikátorral és imaházzal. Magyar evangélikusaink vagy a reformátusokhoz jártak vagy, ha vegyes házások voltak, akkor a katolikus gyülekezetbe. Néhányan a többlelkészes német evangélikusok gyülekezeteinek voltak tagjai. A bencéseknek napi magyarnyelvű rádióadása, havi lapja és szabadegyeteme volt, és égiszük alatt népes fiú- és leánycserkészcsapat működött. Vagy két tucat magyar egyesületet egy Központi Bizottság fogott össze. S ahogy ez lenni szokott – bár akkor még kb. 100 ezerre becsülték a főleg São Paulóban élő magyarok számát – magyar kisváros jellege volt a kolóniának. Mindenki mindenkit ismert, mindenki mindent tudott a másíkról, még akkor is, ha az otthon megszokott „rangszerinti” csoportok sokat adtak arra, hogy kivel tartsák a kapcsolatot.

Nos, ebbe a magyar „kisvárosba” csöppentem bele egy keddi napon. A kötelező vizitek után, másnap már meglátogattam az egyik magyar evangélikus családot, amely a hotelom közelében lakott. Az óriási meglepődésből alig tért még magához, de az első vasárnapra már megszereztem a belvárosi német-brazil evang. gyülekezet templomát, hogy ott megtartsuk az első magyar istentiszteletet. Nagy merészség volt ez, hiszen még meg sem melegedtem alattam a szék és bizony izgultam, hogy lesz-e „publikum”? Előzőleg a német evangélikus prépostot kellett megdolgoznom, mert templomában minden vasárnap 9-kor portugál, 11-kor németnyelvű istentisztelet volt. Kérésre azonban végül is megengedte – bár jövetelemnek nem különösebben örült, mert ő német segédlelkészt „rendelt meg” a Világszövetségnél és nem engem, a magyart – hogy déli 12-től szabad lesz számunkra a templom. Hogy ez mit jelentett, azt akkor még nem tudtam: trópusi kánikulában déli 12-kor pontosan a fejünk fölött tűz irgalmatlan forrón az Isten napja, s aki csak teheti, ott-hona árnyékában marad és nem megy ki a házból. Még templomba se!

S akkor ért az első meglepetés: 63 magyar ember ült be az istentiszteletre! Óriási! – lelkesedtem. Kántorom is akadt és megkezdtük az istentiszteletet, miután én előbb bemutatkoztam. Az igehirdetés utáni ének befejeztével az egyik református teológussal, aki Léváról származott oda, felolvastattam Ordass püspök ajánlólevelét. – Ekkor jött a második meglepetés: döbönt csendben hallgatta végig a gyülekezet a levelet és észrevettem, hogy egyesek eléggé furcsán néztek egymásra.

Utólag kaptam csak az „információkat”, amelyeknek hátterén megmutatkozott a püspök úr levelének felbecsülhetetlen értéke! Először is – ki tudja, milyen forrásból

– a jövetelem előtti hetekben a kolóniában elterjedt a hír, hogy „az evangélikusok is kapnak papot!“. Ez még nem lett volna olyan szenzáció, ha nem tették volna hozzá a források, hogy „az evangélikusok egy k o m m u n i s t a p a p o t kapnak!“ Meg nem erősített sejtések szerint a megjelentek egy része nem az én két szememért jött az istentiszteletre, sem azért, hogy reverenciájukat tegyék. Hanem inkább azért, hogy lássák ezt a kommunista papot. Sőt, állítólag még provokációra is gondoltak egyesek, amennyiben az új pap „vörössége“ túlságosan megmutatkoznék...

S akkor mit kell hallaniok? Ordass Lajos – akinek nevét, mint mártírét, a kolóniában Mindszenty Józsefével és Ravasz Lászlóéval együtt emlegették! – ajánlja jóindulatukba ezt a fiatal embert. Lehetséges hát, hogy ugyan a kommunizmusból jött, de mégiscsak rendes ember? Esetleg talán még Isten jó szolgálója is lehet? Hiszen azt írta a püspök, hogy „egyházunkban hű pásztornak bizonyult“?

Leírhatatlan volt a hatás! Volt, aki meghatottan szorongatta a kezemet, más köszönetet mondott, hogy végre megjöttem. Volt, aki nem nagyon rejtette véka alá a „csalódását“, míg mások szónoknak akartak megnyerni a legközelebbi októberi ünnepekre.

Ha eddig nem szerettem volna Ordass püspököt, ezeketán igen nagy hálát éreztem iránta az „ötletéért“, amellyel bizony megnyitotta számomra és induló, nem egyszerű munkám számára az utat.

Levele ma is irodám falán függ, hogy minden nap emlékeztessen rá és indítson hálára a testvéri segítségért.

***

Dr. Bándy György

A népek kialakulásának teológiai értékelése az ószövetségi őstörténetben¹

Habár az ószövetségi korban nem beszélhetünk a mai értelemben vett nemzetekről, mégis találunk az Ószövetségben olyan szövegeket, amelyek eligazítást adnak arra nézve, hogy miként viszonyuljunk saját nemzetünkhöz és más népekhez. Előadásomban négy olyan ószövetségi szöveggel fogok foglalkozni, amely összefügg ezzel a témával

1. Az ember teremtése

Témánkat nem lehet másként, mint Ádámtól kezdeni, mert a Biblia első szakaszai, amelyek a világ és az ember teremtéséről szólnak, témánkat is érintik. A Biblia arról tesz bizonyosságot, hogy az emberiség egységes, mert egy ősszülő-pártól származik. A Biblia szemszögéből nem lehet fölérendelt és alárendelt (esetleg alsóbbrendű) embercsoportokról beszélni. Mindegy, hogy a csoportok alatt fajokat, nemzeteket, társadalmi csoportokat vagy osztályokat értünk.

Az egy szülőktől és ezért egységes emberiség bibliai koncepciója kizár minden rasszizmust és minden olyan elméletet, amely az egyik nemzetet a másik fölé emelné.

¹ Elhangzott a Magyar Evangélikus Konferencia Révfülöpön 2010. március 5-6-án tartott tanulmányi konferenciáján

A bibliai teremtéstörténetnek ezt az aspektusát csak akkor tudjuk kellőképpen értékelni, ha ezt összehasonlítjuk azokkal a teremtéstörténetekkel, amelyek az ókori Keletről megmaradtak. Ezekben a történetekben az első ember mindig annak a csoportnak a királya, amely a történetet hagyományozza. A szomszéd népeknél az első embernek társadalmi státusa és etnikai vagy állami hovatartozása is van. Ádám viszont nem tartozik egy társadalmi osztályhoz sem, és nincs sem nemzeti-sége, sem állampolgársága, a fajról már nem is beszélve. Másként megfogalmazva: az államok és az emberek etnikai különbözősége nem tartozik Isten teremtési rend-jéhez (a kétneműség igen).

2. Noé

A második bibliai szöveg, amely témánkkal összefügg, 1Móz 9, 18–29-ben talál-ható. Itt Noéről, mint szőlősgazdáról esik szó, aki berúgott és mezítelenül feküdt sátrában. Annak megfelelően, ahogy részegsége alatt a fiai viselkedtek vele szem-ben, kijózanodása után áldást, ill. átkot mond rájuk. Ez a történet három olyan szö-veget vezet be, amely a népek eredetéről, egymáshoz való viszonyáról, és egymás elleni bűneiről számol be.

Az etnikai csoportok új elemként csak az özönvíz után bukkannak fel. Az özön-víz után egyrészt a bűntől megtisztult új emberiség útja veszi a kezdetét, de más-részt megjelenik a bűn is, méghozzá közvetlenül Noé családjában.

A történet azzal kezdődik, hogy Noé gyermekei által benépesedett az egész föld (1Móz 9, 19). Ez egy nagyon fontos megállapítás, amely meg van ismételve 1Móz 10, 1-ben is. Ezáltal kifejezésre jut, hogy nem csak az özönvíz előtti, hanem az özön-víz utáni emberiség is egy családból származik, úgyhogy a különböző nemzetek testvérektől származnak, úgyhogy testvéri nemzetek. Az emberiség tehát egy egy-séges közösség, ahol minden különbözőség ellenére mindnyájan egyenértékűek, mert egymás testvérei. Ez abból is adódik, hogy mindnyájan Isten képére vagyunk teremtve. Amit Isten az első emberpár teremtésénél mondott (1Móz 1, 26), meg van ismételve Noének és fiainak is (1Móz 9, 6). Minden ember Isten képére van terem-tve, és innen ered az ő emberi méltósága.

Annak ellenére, hogy az emberiségnek egy családnak kellene lennie, amely-ben mindenki egyenértékű, a valóság az, hogy a népek között nem érvényesül az egyenlőség, hanem az elnyomás, a fölé- és alárendeltség, a gyűlölet, az irigység, a diszkrimináció és egymás lebecsülése. A szentíró azt akarja megmutatni, hogy mi az oka ennek az abnormális állapotnak. Rámutat arra, hogy a bűn már a nemzetek együttélésének az elején felbukkant.

Csak futólag említsük meg, hogy a szőlőtermelés itt mint új civilizációs vívmány van megemlítve, amelyről – mint minden civilizációs vívmányról – érvényes, hogy vissza lehet vele élni. A meztelen és részeg Noé híjával van az emberi méltóságnak. Ha a szülővel ilyesmi történik, a gyermek kötelessége, hogy megvédje őt. Hám azonban ennek az ellenkezőjét teszi: tájékoztatja a testvéreit az apjuk állapotáról (22. v.). Sém és Jáfét körültekintően betakarják apjukat anélkül, hogy látnák mezte-lenségét (23. v.). Noé miután kijózanodik, áldást ill. átkot mond fiaira.

Feltűnő, hogy Hámról kétszer meg van említve, hogy Kanaán atyja. Ez azért van, mert a történetnek az az egyik célja, hogy megmagyarázza, miként történhetett olyan hallatlan dolog, hogy az egyik nemzet alá lett vetve egy másiknak. A szentíró hang-

súlyozza, hogy ez egy bűnnek a következménye. A kutatók többsége szerint Noé szavai a palesztinai viszonyokat tükrözi a királyok korában. Az ország eredeti lakói – a kánaániták – le voltak igázva (szempontunkból nem lényeges, hogy az ebed kifejezést szolgának vagy rabszolgának fogjuk fordítani). A filiszteusok és az izraeliták uralkodtak felettük. Jáfét utódai alatt a filiszteusok értendők, akik Sém sátraiban laktak (1Móz 9, 27), mivel nem voltak betagolva a dávidi-salamoni birodalomba.

Az Ószövetség embere számára hallatlan dolog volt, hogy egy nép leigáz egy másik népet. Az ilyen állapotok elleni tiltakozást megtalálhatjuk Jákób szavaiban, amikor József álmára reagál, amely szerint apjának és anyjának a földig kellene leborulni előtte (1Móz 37, 10).

A Noé áldásáról és átkáról szóló történet arra mutat rá, hogy az egyik nemzet leigázása egy másik nemzet által nem Isten teremtési rendje, hanem a bűn következménye. (Comenius is így értelmezte a fehérhegyi vereséget).

A befejező vers azt hangsúlyozza, hogy Noé még 350 évig élet az özönvíz után, ezzel azt akarja kifejezni, hogy ő az összekötő kapocs az özönvíz előtti és az özönvíz utáni emberiség között, és egyféle új Ádám.

3. Családfák

Az őstörténetben három családfa található: Ádámtól Noé fiaig (1Móz 5, 1-32), Noé fiainak a családfája, amelyet a nemzetek nemzetségtáblájának is neveznek (1Móz 10, 1-32), és Sém családfája (1Móz 11, 10-26), amely Terach családfájával van kiegészítve (1Móz 11, 27-32).

Néha nem szentelünk elég figyelmet ezeknek a családfáknak. Ez helytelen, mert az őstörténet szerkezetében fontos szerepet játszanak.

Az 1Móz 5-ben található családfa tíz generációt sorakoztat fel a világ teremtésétől kezdve (Ádám) egészen az özönvízig (Noé). Ebben a családfában a következő állandó elemek találhatóak: fiú nemzése, a nemzést megelőző életkor, az élet hosszúsága a fiú nemzése után, további gyermekek nemzése, az életkor teljes hossza és a halál. Ezeken az állandó elemeken kívül a családfában változó összetevők is szerepelnek. A változatosságot természetesen a nevek és évek, de főleg az egyhangú szöveg kiegészítő elemei teremtik meg. Westermann helyesen állapítja meg, hogy csak ez a családfa teszi nyilvánvalóvá azt, hogy „mit kell érteni az ember teremtése alatt 1Móz 1, 26-31 szerint”.² Ebből az okból kifolyólag van a családfa elején (1-2. v.) tömören megismételve az ember teremtésének története.

A teremtés és özönvíz közti tíz generációnak, az elsőszülöttek neveinek és korának az említése adja az ösztönzést ahhoz, hogy ezeket a bibliai szövegeket összehasonlítsuk a babiloni királyokról szóló hasonló szövegekkel. Ezek a dokumentumok hosszú ideig csak Berosszosz görög szövegei által voltak ismertek. Csak 1923-ban találtak rá olyan ékírásos szövegekre, melyek ezeket a jegyzékeket tartalmazták. Ezeknek többféle változata ismerős. Az egyik változatban csak hét király szerepelt (a hetes kerek szám). A második változat a hét királyon kívül még két másik királyt említ Larsza városából, ezen kívül még egy Suruppak városából származó polgár (nem király) nevét, Ciuzudrát, aki az özönvíz túlélője volt. Kiderült, hogy ezek a családfák, amelyekben babiloni királyok, és az özönvíz előtt élő, szokatlanul magas

---

² Westermann: Genesis I, 471. o.

kort megelőző kiváló emberek – kik közül az utolsó Ciuzudra, aki megmenekült az özönvíz elől – szerepelnek, különböznek a bibliai nemzetségtáblázatoktól.

A különbségek a következők:

- a) 1Móz az emberiség családfáját tartalmazza, míg a babiloni feljegyzésekben a dinasztiai egymásutániságán van a hangsúly.
- b) 1Móz 5 (egyszerű) ősokról ír, míg a babiloni levelek királyi ősokról számolnak be. A babiloni névsorokban sumér nevek szerepelnek. Ez a tény megcáfolt minden olyan elméletet, mely annak bizonyítására törekedett, hogy a bibliai nevek a babiloni névsorból származnak.

A babiloni jegyzékben politikai-történelmi hagyományról van szó, míg a bibliai családfában még egy politika előtti fejlődési állapot észlelhető. Ami pedig a mindkét listában szereplő hosszú életkort illeti, meg kell állapítani, hogy az özönvíz előtti korra jellemző hosszú életkorról való elképzelés – ami idővel fokozatosan csökken – az ókori Kelet népei között általánosan el volt terjedve.

Westermann szerint a papi szentíró tíztagú, özönvíz előtti listáról tudott, és azok a családfák is rendelkezésére álltak, amelyek 1Móz 4, 17–18-ban és 1Móz 4, 25–26-ban le is vannak jegyezve. A papi szentíró mindkét családfát egy tíztagú sémába kapcsolta össze.³ A számadatok eredetileg nem voltak a családfák részei, hanem az udvari krónikákhoz tartoztak. A számadatoknak a családfákba történő beillesztése szintén a papi szentíró műve. Ezek a számadatok nem függnék össze a babiloni számadatokkal. Ma már nem lehet megmondani, hogy mi volt célja ezeknek a számadatoknak. Az is lehetséges, hogy már a szöveg hagyományozóinak sem volt világos ezeknek a számoknak a szerepe, és ezért maradtak fenn különböző adatok a maszoréta szövegben, a Septuagintában és a samaritánus Pentateuchosban. A maszoréta szöveg szerint az özönvíz a teremtés után 1656 évvel, a samaritánus szöveg szerint 1307 évvel, sőt a Septuaginta szerint 2242 évvel történt. Westermann szerint ennek a három párhuzamos adatnak a létezése azt bizonyítja, hogy itt „az özönvíz előtti idő visszamenőleges felosztásáról van szó”.⁴ A babiloni jegyzékek szerint a világ teremtése és az özönvíz között 432 000 év telt el.

Azt is feltételezhetjük, hogy az özönvíz előtti ősök életkorának fokozatos csökkenésével a bűn és halál hatalmának az egyre nagyobb mértékben történő érvényesülését akarták jelezni.

Az 1Móz 10-ben található nemzetek családfájában az első pillantásra „a rendszeresség, és rendszertelenség különleges benyomása”⁵ jön létre. Ez azért van így, mert ez a családfa kombinációja egy rendszerezett papi családfának, amely a vázat alkotja, és egy rendszertelen jahvista családfának, amely az előzőbe csak részlegesen volt beledolgozva. A mindkét, eredetileg önálló szöveg közös vonása az, hogy a Jahvista is és a Papi kódex is Noé fiaitól vezeti le a nemzetek létezését. A közös ősök hangsúlyozása az emberiség egységének ad nyomatékot. Az egész antik világban nem találni ehhez hasonlót. A nemzetek családfája a hasonló, kortárs listák alapján van összeállítva. Izrael történelmének szempontjából fontos, hogy a Kr.e. 2. évezred eleji hárompólusú világot tükrözi vissza. A mi szemszögünkből nézve az a fon-

³ Westermann, Claus: Genesis I. Neukirchen – Vluyn, Neukirchener Verlag 1983 (a továbbiakban: Westermann), 477. o.

⁴ u.o. 478. o.

⁵ u.o. 665. o.

tos, hogy Izraelnek nincs helye a nemzetek közösségében, (Izrael az Arpachsádban van elrejtve), és nem létezik egy központ, amely köré összegyűlnének a nemzetek. Ez a megállapítás azért fontos, mert egy másféle változat is elképzelhető: a világ teremtésétől egy egyenes vonalat húzni Izraelig, és Izraelt, mint a világ és nemzetek közösségének a középpontjának képzelni el. Ilyen, Jeruzsálemmel kapcsolatos gondolattal, egyedül Ezékiel prófétánál (Ez 5,5) találkozunk.⁶

Sém családfája 1 Móz 11,10-ben kezdődik, és Terach után kilenc generációt nevez meg. Rögtön Terach családfája következik, amely a felépítésében különbözik Sém családfájától. Sém családfája szerkezetileg nagyon hasonlít Ádám családfájához, melyet 1 Móz 5-ben találhatók. A nemzetségvonal itt is a legidősebb fiú révén húzódik. Ez a családfa nemcsak egyszerűen Ádám családfájának a folytatása. Itt nem az egész emberiség családfájáról van szó, csak az egyik ág családfájáról, mely Ábrahámhoz vezet. Ábrahám a tizedik láncszem a láncolatban. Ily módon is ki van hangsúlyozva a fontossága.

Terach családfája képezi az összekötő kapcsot az őstörténet és pátriárkák története között. Ezáltal két dolog van kifejezve: „az emberiség története a pátriárkák történeteiben folytatódik; Ábrahám története pedig az emberiség történetének egyik ágából nőnek ki.⁷

A bibliai őstörténet nem vezet egyenesen Izraelhez. Előbb a nemzetek közössége van bemutatva. A világ teremtése a hetven nemzet keletkezésével fejeződik be. A nemzetek keletkezésére úgy is tekinthetünk, mint az isteni parancsokat betöltésére, mely a föld benépesítésére vonatkozik (1Móz 9,1). Isten és Izrael között ott van a többi nemzet. Ezt a tényt tudatosítva Izrael elszakadt a mítoszoktól: nem tulajdonít magának mitikus eredetet. A Teremtőbe és a világ teremtésébe vetett hit szempontjából nincsen semmi, ami Izraelt a többi nemzettől megkülönböztetné. Ami által Izrael különössé vált, az történelmi időben és térben történt.

Az ideális esetnek így kellene festenie. Az 1Móz 10-ben található családfában nem csak a nemzetek nevei és a köztük lévő rokonai kapcsolatok vannak felsorolva, hanem (habár csak jelzésszerűen) bizonyos események is, amelyek a népek közötti egyenlőtlen viszonyhoz vezettek. (8–12. v.). Annak ellenére, hogy a népeknek Isten akarata szerint egy nagy családot kellene alkotniuk, mégis szinte kezdettől fogva megtapasztalhatjuk az elnyomást, az ellenségeskedést és a diszkriminációt. Ennek eredetét a Biblia a hatalomvágyban látja. Az első ember, akinél ez erőteljesen megmutatkozott, Nimród volt, aki „idézett„ (1Móz 10,8). Ez a fordítás nem túlkörüli pontosan a *hú 'héchéel lihjót gibbór bá 'árec* szavakat. Ő volt az, aki hatalmaskodni, erőszakoskodni kezdett. Vele kezdődött a kivagyiság, a hatalmaskodás, az úrhatnáság a földön.

Nimródról nem azt olvassuk, hogy ő volt az első király vagy fejedelem (nem *melek*, nem *nási'* vagy *nágíd*) a földön, hanem azt, hogy vele kezdődött a hatalmaskodás és az erőszakoskodás a földön.

Ami Nimródról csak rövidítésszerűen van elmondva, az egy birodalom megalakulásának a leírása három szakaszban: egy hatalomra vágyó ember megszületése, egy birodalom megalapítása és a birodalom terjeszkedése.

Nimród az erőszakos és hódító mezopotámiai uralkodó típusának van megrajzolva. Az ő felbukkanása új szakaszt jelent az emberiség történelmében – a zsarnokság korszakát.

⁶ Kína önmagát a világ közepének tartja. A Csung hua kifejezés a Közép Birodalmát jelenti.

⁷ Westermann, 743. o.

Nimródról azt is feljegyezte a Biblia, hogy közmondásosan híres vadász volt (1Móz 10,9). A vadászat az ókorban a királyok sportja volt (az elvtársak is szeretek vadászni). Fennmaradt sok olyan ábrázolás, amely az asszír királyokat vadászat közben örökíti meg. Ezek a képzőművészeti művek nem azt akarják elsősorban kifejezni, hogy mi volt a királyok kedvtelése, hanem azt sugallják, hogy meg tudják védeni népüket a ragadozó állatokról, amelyek fenyegethették azt. A vadászat egyben hadgyakorlat is volt, mert azokat a fegyvereket, amelyeket a vadászatnál használtak, a háborús fegyverekkel voltak azonosak. A Bibliának az az említése, hogy Nimród nagy vadász volt, a sorok között azt is tudtukra adja, hogy vitéz harcos is volt.

Az előadás terjedelme nem engedi meg, hogy részletesen bemutassuk Nimród birodalmának megalakulását és terjeszkedését. Ezért csak röviden jegyzem meg, hogy a szentíró Nimród birodalmának a bemutatásánál figyelembe veszi Izrael történelmi tapasztalatait a mezopotámiai ókori nagyhatalmakkal. A városok építése csak nehezen illeszthető be az őstörténetek közé, de ennek a leírása alkalmas arra, hogy a szentíró megmutassa, hogy az uralkodóvágy és a hatalomvágy megzavarja Isten szándékát a népek közötti testvéri kapcsolatokról.

A népek táblázata egyrészt arról beszél, hogy az emberiség egy nagy család, mert egy családtól származik, de másrészt arról is beszél, hogy a népek közötti egyenlőtlen kapcsolatok az emberi hatalomvágnak a következményei, amelyeket az ókori nagyhatalmak testesítenek meg, amelyeknek az archetípusa Nimród birodalma.

4. Bábel tornya

Az utolsó szöveg azoknak a perikópáknak a sorában, amelyek a népek eredetéről és azok egymás közötti viszonyáról beszélnek, a Bábel tornyáról szóló történet (1Móz 11, 1–9).

Ezen a történeten nagyon jól be lehet mutatni a mítoszok egyik funkcióját: megmagyarázni a mai nem éppen ideális állapotokat, mint egy bűnnek a következményét, amely elrontotta az eredeti ideális állapotokat. A mítosznak ehhez a feladathoz megfelelő formája van:

- a) az eredeti ideális állapot bemutatása,
- b) őstörténes, amely elrontotta az eredeti állapotot,
- c) az őstörténes következményei a jelen állapotokra.

A történet azzal kezdődik, hogy az egész világ egy nyelvet és egyféle szavakat használ (*sáfá 'echát údebárím 'achádím*). Az *'echát* és az *'achádím* számneveknek a mondatban jelzőként vannak jelen. Úgy is fordíthatjuk őket, hogy „egységes”.

A nyelvi akadályok képezik azt a létünkben érintő kérdést, amelyre a történet választ keres. Ez a történet a nyelvek különbözősége miatti egymásközi megértés akadályát, egy nem normális állapotként mutatja be.

Azok az emberek, akiknek a történet elején még nincsenek kommunikációs nehézségeik, egy város és torony építésébe kezdenek, anélkül, hogy ezt megbeszélnek az Úrral. Három motívum vezérli őket: nevet akarnak maguknak szerezni, nem akarnak szétszórtnak élni, és el akarják érni az eget. Ez a tettük úgy lesz megbüntette, hogy az Úr szétszórja őket az egész földön (8. v.), és összezavarja a nyelvüket

(9. v.). Témánk szempontjából nem lényeges, hogy egy egyöntetű történetről van-e szó, vagy pedig két történet ötvözetéről. Számunkra most a történet üzenete a lényeges: az emberiség soknyelvűsége nem egy normális állapot, hanem egy bűnnek a következménye, amelyet az Úr megbüntetett.

Tekintsünk most el a titánizmustól, a civilizációs vívmányoktól és a babilóniai vallás kritikájától, amelyeket a történet tartalmaz, és fordítsuk figyelmünket a nyelvek összezavarására. Ha a nyelvet egy nemzet fő ismérvének tartjuk („nyelvében él a nemzet”), akkor a Babel tornyáról szóló történet azt mondja, hogy az emberiségnek a nyelvek szerinti megosztottsága nem tartozik Isten teremtési rendjéhez, hanem egy bűn következménye. A különböző nyelvek, és ezáltal különböző népek kialakulása egy bűnnek a következménye. Ebből következik, hogy a vallásos érzést és a nemzeti érzést nem lehet egyenértékű és párhuzamos jelenségnek tartani (pl. Ján Kollár: „a vallási és a nemzeti hovatartozás fivér és nővér”). Ebből továbbá az is következik, hogy a hívő embernek „kordában kell tartania” a nemzeti érzését, mivel egy nemzet sem létezik a világ teremtése óta.

A Babel tornyáról szóló történet bemutatja azt is, hogy mi történik akkor, ha minden proletár egyesül (Babel tégláégetői egyesüljete!), de azt is, ha minden beruházó vagy kapitalista egyesül (Babel építészeti vállalkozói egyesüljete!) A nagyszabású építményhez szükségesek voltak a megfelelő források. A Babel tornyáról szóló történet az Újbabilóniai Birodalmat is kigúnyolja, amely egységet és rendet akart teremteni, ehelyett azonban zűrzavart okozott.

A történet teológiai ellenpontját (contrapunctum) az első Pünkösöd történetében (Csel 2) találjuk meg, amikor különböző népek gyermekei megértették egymást. Ez a megértés azért jöhetett létre, mert Isten nagy dolgaira kezdtek figyelni (τα μεγαλια του θεου – Csel 2, 11). Ha az ember a saját nagyravágásával van elfoglalva (per analogiam τα μεγαλια των ανθρωπων), mint a torony építői, abból meg nem értés és zűrzavar keletkezik. Ha viszont Isten nagy dolgaira összpontosítunk, áthidalhatóak a közöttünk lévő nyelvi különbségek.

„Aki keresztyén, az a Krisztussal minden Ő javában közösségre lép. Mivel pedig Krisztus szent, neki is szentnek kell lennie, vagy pedig tagadnia kell, hogy Krisztus szent. Ha meg vagy kereszttelve, szent ruhát öltöztél fel, amely a Krisztus – mint Pál apostol mondja. A *szent* szó azt jelenti, ami az Isten tulajdona, ami egyedül Őt illeti, – neki szenteltetett. Ezért tanácsolja Péter is: Akik Isten tulajdonaiul adtátok magatokat, rajta legyetek, hogy ne sodródjatok megint világi kívánságokba; hanem az Isten uralkodjék, éljen s hasson bennetek. Akkor szentek vagytok, mint ahogy Ő szent.”

(Luther)

Dr. Käfer István

A magyar–szlovák kérdés keresztény megközelítésben¹

Előadásomat inkább meditációnak szánom. Magyar-szlovák ügyekben ugyanis nincsenek még igazságok, megoldások, sokkal inkább féligazságok és kölcsönös tájékozatlanság, elfogultság, nemegyszer gyűlölködés. A keresztény szemléletmód a szeretet parancsából indul ki, aminek lényege hitünk Krisztus feltámadásában. Evvel a meggyőződéssel kell nekilátnunk a meditációnak, hiszen hitünk tesz alkalmassá a szeretet gyakorlására, s ez irányíthatja vélekedésünket, megnyilvánulásainkat szlovák ügyeinkben is. Annál is inkább, mert mindkét nemzet művelődésének alapja a keresztény kultúra, ami közel évezreden át azonos egyházi keretekben formálódott. Magyar-szlovák vonatkozásban is igen szükséges a türelem, a másik megértése.

A mai szlovák szellemi élet nemzedékei, meghatározó egyéniségei az első Cseh-szlovákiában jártak alapfokú iskolába, a Tiso-Szlovákiában érettségiztek, majd főiskoláikat már a „40 év” alatt végezték. Ezek a nemzedékek csak válogatott negatívumokat hallottak a magyarokról, ami különösen az 1945-től 1989-ig tartó szándékos félrevezetés következtében ahhoz a megfogalmazáshoz vezetett, miszerint „a magyarok a szlovák politikai végzete”. Vladimír Mináčnak, e mondat szerzőjének, sajnos, igaza van. A különböző izmusokkal manipulált szlovák múltszemlélet magyar-képében a sérelem, az elégtétel, a bosszú, a magyar társadalmi-politikai és nemzeti elnyomás uralkodik. Ez akadályozza a szlovák tudományban és kultúrában a múlt keresztény értelmezésű értékelését. Hasonló a magyarság szlovák-képe is, aminek kialakítását a nemegyszer kétes értékű liberalizmus némiképp mérsékelte.

Mi magyarok alig tudunk valamit az ezeréves magyar elnyomás szlovák képzetéről, a kétségtelen magyarosításról és magyarosodásról Trianon előtt. Nehezen birkózunk Trianonnal, nehezen fogadjuk el Szlovákia létét, aminek tán nem is tudatos megnyilvánulása „felvidékezésünk”. Bizony, ez erősen politikai fogalom és kifejezés, a reformkori magyarosodás terminológiája szülte, ami később a Felvidék eltótosodásának képzetébe torkollt. Őseink Felföldnek ismerték és ugyancsak furcsa, hogy manapság például Dunaszerdahelyen is a felvidéki magyarság él, s ha átmegyek a Mária Valéria hídon, a túloldal már Felvidék...

Nemzeti problémáink jelentkezésekor mítoszháborúk folytak. Az ébredő szlovák nemzettudat küszködött a keresztény értelmezés lehetőségével, Timon Sámuel, Juraj Papánek, Juraj Sklenár és mások megfogalmazták az ún. befogadó elméletet, miszerint a magyarok nem igázták le a szlovákokat, hanem testvéri szövetség alakult ki köztük, mint a szabinok és a rómaiak között. Juraj Fándly érvelésében még Szent Pál nem zsidó voltára is hivatkozik. Ez a befogadó elmélet egészen odáig jut, hogy a szlovákok hívták be a magyarokat, hogy szabadítsák fel őket a morvák elnyomása alól. A magyar nyelv fokozatos előretörése az országos életben háttérbe szorította a szlovák írástudók befogadó-kedvét, Ján Hollý, az első igazán szlovákul író katolikus költő nemzeti eposzai, a Cirilo-Methodiada és a Svätopluk után Sláv

¹ Elhangzott a Magyar Evangélikus Konferencia által Révfülpön rendezett tanulmányi konferencián 2010. márc. 5-én

című epikus költeményében már megjelentek a csudok, azaz a magyarok, akiket fegyverrel kell jobb belátásra bírni. És ha nem viselkednek jól új hazájukban, akkor visszaebrudalják őket oda, ahonnan jöttek.

Van ennek a mítoszháborúnak számos magyar megnyilvánulása is. Juraj Rohoni evangélikus pap latin versben lelkesedett a Nemzeti Múzeumért, a természetesen hazájának tartott Magyarország kultúrájáért, de határozottan kiállt a hazai nem magyarok nyelvi-kulturális egyenjogúságáért. Dugonics Andrásnak válaszoló latin versét, amelyben azt állította, hogy a magyar nyelv ugyancsak nyomorúságos lenne a szláv/szlovák jövevényszavak nélkül, valaki odacsempészte Vörösmarty Mihály szerkesztőségi asztalára. Sikerült is felbosszantani vele a magyar költőt, aki a következőképp reagált:

*Azt mondd, ha magyar szóból a tót kimaradna,
Szólani nem tudván, bögne az ki magyar,
Hogy lehet az, te egészen tót csak bögni tudsz, és
Medve hazádban nem hallani emberi szót
Krk, szmrt, prszt – Ne üvölts, mert elfűlsz tőle s bögyödből
A zab, melyet evél – visszaböfögve megöl.*

A verset Szörényi László publikálta mint a magyar irodalom egyik „indexre” került versét. Az is jellemző, hogy Rohoni Nemzeti Múzeumot dicsérő verse hasonlóképpen hiányzik a szlovák szakirodalomból.

A Nyugatmagyarországi Híradó című pozsonyi újság 1895. április 30-i számában jelent meg a „tót himnusz”, aminek részletét idézem:

*Isten, áldd meg a tótot
Munkával, bőséggel,
Nyújts feléje sok drótot,
Ha küzd edénnyel.
Balsors miatt kárhozott,
Ne kínozd halálra,
Mebűnhődte már a tót,
Hogy jött a világra.*

Ezek apróságok ugyan, de jelzik a szlovák politikai nemzetté válás elfogadhatatlanságát a magyarosodó hazában. Egy sajtószemle, mondjuk 1880–1914 között döbbenetes eredményt hozna.

Terminológiai problémáink között – mondjuk, éppen Pozsony kapcsán – az „uhorský” magyarra fordíthatatlansága. Ha a szlovák történeti irodalomban az áll, hogy Štúr 1847-ben felszólalt a pozsonyi „uhorský snem”-en, azt mi csak „magyar országgyűlés”-nek tudjuk visszaadni. Uhorsko az 1918-ig létezett ország szlovák neve, a Mađarsko csak a Trianon utánié. A nemzeti bibliográfiák a nemzetközi szokásnak megfelelően területi alapelvként a mindenkori államterületen bármilyen nyelven megjelent nyomtatványokat regisztrálják. A magyar nemzeti bibliográfia 1920 előtti, Horvátország nélküli országterület anyagát gyűjti, a szlovák nemzeti bibliográfia a mai Szlovákia államhatárain belül napvilágot látottakat. A következők mindeket részről a pontatlanság, a lehetőség a rosszindulatú vagy éppen csak tudatlan, felületes félremagyarázásokra, a közvélemény manipulálására.

Nemrégiben Juraj Ribay kora reformkori szlovák könyvgyűjtő polihisztorról tartottak konferenciát Pozsonyban. Hosszú vita folyt arról, „prečo Juraj Ribay neúčinkoval v Bratislave”, azaz, „miért nem működött Juraj Ribay Bratislavában”. E példa többszörösen tanulságos. Ribay a magyarországi „uhorský” könyvtermést is az „uhorská”, azaz magyarországi kultúra részének tartotta. Nem működhetett Bratislavában, mert az a XVIII–XIX. század fordulóján nem létezett, csak a közismert Pozsony, Pressburg formában, a szlovák írásban pedig Prešporok, Prešpurk néven szerepel. Az ország politikai-kulturális központja – helytartótanács, egyetem stb. – Pest-Budára helyeződött át, ezért dolgozott Ribay az egyébként az akkori Pozsonynál sokkal szlovákabb Pesten. A mai Bratislava visszavetítésének „eredménye” hasonló a magyar terminus helytelen alkalmazásához. Türelmes munkával talán el lehetne érni, hogy az „Uhorsko”-t magyarul „Magyarhon”-nak fordítsák, használnák. A Magyarhoni Földtani Társulat ma is létezik s a Magyarhon a maga egykorúságában gyakori variánsa volt a Magyarországnak. És Pest-Buda valamennyi magyarországi, „magyarhoni” etnikum kulturális központja volt.

Szlovák összefüggésben különösen is alapvető kérdés a „hungarus patriotizmus”, azaz a magyarországiság, a közös hazatudat léte. Bizony, kedves keresztény testvéreim, tudnunk kell, hogy minden nemzeti kulturális tevékenység az egyházak keretében történt. S az egyház is „uhorský” volt. Nemcsak az évezredek hazai kultúra minden rezdülése, hanem például a csernovai sortűz. Templomszentelés volt a fő oka. Csernoch János esztergomi bíboros hercegrímás minden kiváló képessége mellett azért került hivatalába, mert tótos magyar nyelvvel a szlovák nemzetpolitika ellensúlyozására is szolgált. Vagy a második világháború utáni magyarüldözés, amikor a templomban is tilos volt a magyar szó.

Hasznos elgondolkodni Szent István országalapításáról. Idegen ideológiával, idegen katonasággal és a magyar virtus letörésével tette Európa részévé királyságát. Amit egyébként a szlovákok kétszeresen magukénak érezhetnek, különösen, ha mi is elfogadjuk, hogy a szent király Intelmei rájuk nem vonatkoztak, mivel a később szlovákká vált szlávok nem voltak jövevények.

És jobban kellene érvényesülnie annak az alapelvnek, hogy először vagyunk katolikusok, evangélikusok, keresztény hívők, s csak azután magyarok és szlovákok. Hivatkozhatunk Bél Mátyás példájára. Csak hungarusnak határozhatjuk meg nemzetiségét. Magnum decus Hungariae, Velká ozdoba Uhorska – azaz Magyarhon nagy ékessége.

Sajátos probléma a szlovák evangélikusok nyelve. Bél Mátyás egyáltalán nem közismert előszava a Hallei Bibliához, s abban a nyelv dicsérete nem a szlovákra vonatkozik. A szlovákok által használt nyelvre igen. Nemzeti retrospektív bibliográfiánk szerkesztése nem alkalmazhatja a *szlovák* meghatározást a hazai nyomtatványainkban használt cseh nyelvre, amit a Králicei Biblia nyomán hivatalosan is, a zsolnai zsinat liturgikus nyelvvé rendelt az evangélikusok körében. Nevezhető ez biblikus csehnek, „magyarhoni cseh”-nek, szlovákul akár „česká slovenčiná”-nak, „slovenská češtiná”-nak, azaz cseh szlováknak, szlovák csehnek. De a szlovákok őseinek, a népnek a nyelve magyarul a *tót* volt. Ami politikai nyomásra enyészik el nyelvünkben, pedig semmi szándékos lebecsülés sincs benne. A tót szó viszont csak „slovenský”-nak adható vissza szlovákul. A magát „prešpurský kazateľ”-nek, azaz pozsonyi prédikátornak nevező Bél Mátyás szerint „Isten kiemelkedő, sőt ki-

mondhatatlan jósága más nemzetek között már az ősidőkben eljuttatta a cseheknek és a velük rokon szlovákoknak... a csehek már sok száz éve saját nyelvükön olvashatják a Szentírást, szorgalmas munkával, sok kiadásban, nagy példányszám-ban gyakran kinyomtatták." És másutt Doležal *Grammatica slavico-bohemica*-jához írt előszavában tovább indokolja a hazai szlávok sajátosan értelmezett jogát, részesedését, azonosulását azzal a közösséggel, amit ma már nemcsak megnevezni nem tudunk, hanem magyarázni is nehezen. „Aztán kitörtek a huszita viharok, amelyek mindenütt pusztítottak, de csodálatosképp a cseh nyelv gyönyörűségének és dicsőségének nem ártottak, hanem éppen ellenkezőleg, még népszerűbbé tették, és ha egészen nem honosodott is meg minden országban és nemzetben, amelyeket e háborús csapások, fegyveres pusztítások és rablások sanyargattak, a szláv nyelv akkoriban már honos volt Magyarhonban, mert ezt használták a magyarok hét vezér alatti bejövetele után a dunai szlávok maradékai, akik a szláv morvákkal, sziléziaiakkal, lengyelekkel és oroszokkal szomszédosak ... Aztán pedig, amikor Korvin Mátyás leverte a huszitákat, sok cseh polgárjogot szerezve letelepedett Magyarhonban, és olyan szintre és finomságra fejlesztette a bennszülött szlovákok nyelvét, hogy ma is sokan vannak a szlovák nemzet körében, akiknek nyelve folyvást ápolva és nemesítve felér a cseh nyelv bájához. Nem óhajtok most szólni a Frigyes órgróf elűzése utáni Csehországban végbement fordulatokról, de Magyarhonban a szláv nyelv akkor is előre haladt. Így történt, hogy Magyarhonban nem csupán a tudósok, hanem a mágnások és a nemesek sem haboztak támogatni a szláv–cseh nyelv művelését azokban a vármegyékben, ahol használták. Közéjük számíthatjuk a következőket: Szunyoghok, Illésházyak, Thurzók, Ostrosithok, a nemesek között a Szulyovszkyak, Plathyak, Szerdahelyiek, Révayak, Justhok, Benickyk, Podturnianskyk és mások. A tudósok közül elsősorban Hrabovský, Hodíky, Kalinka, Masník, Michalides, Krman, Jakobei tűnt ki.”

Ez a szlovákság hungarus patriotizmusának tanúsága. Kissé előreugorva idézhetjük Michal Miloslav Hodžát, Štúr és Hurban társát a szlovák nemzetteremtő triászban, aki a Tatrín egyesület népszerűsítésére bejárta a legszlovákabb etnikai régiót. *Dobrout slovo Slovákom sícim na slovo* /Jó szó az arra alkalmas szlovákokhoz/ címmel röpiratban foglalta össze a szlovák nemzettudat gyakorlati kérdéseit: „Mi szlovákok nem mondhatjuk ugyan, hogy a köznemesség egészen elnemzetietlenedett. Vannak ugyanis urak szlovák vármegyékben, akik hallani sem akarnak arról, hogy magyar nemzetiségűek legyenek, akik fennen hirdetik, hogy ők szlovákok és mindörökké csak szlovákok lesznek: és mindeközben magyarhoni hazájuk hűséges fiai. De mi származik abból, ha semmiféle cselekedettel nem támogatják a szlovák nemzetiséget? Vajon nem ragyoghatna előttük ebből a szempontból a magyar nemesség példája? Hol és miféle nemzeti lelkesedéshez hasonlítható az, amit a magyar köznemesek szóval és tettel tanúsítanak? Ez olyan bensőséges érzés, amellyel szemben a cseh és nemrég még az illír köznemesek elnemzetietlenedő közönye a legteljesebb ocsmányság. Vajon okos emberek nem követhetnék-e ezt a példát?” *Szlovák* nemesség nem volt, és a századfordulón Vajanskýnak sem sikerült a dzsentrizálódó nemesség felruházása szlovák nemzettudattal. Hodža világosan látta a szlovák nemzettudat hiányát: „Ne ütközzünk meg azon, hogy Magyarországon nem ismerik el a mi szlovák nemzetiségünket. Hogyan akarjuk, hogy mások elismerjenek, amikor saját magunkat sem ismerjük el? Nemzetiségünk elismerése rajtunk múlik: mert

önmagunk megismerése a nemzetiség ábécéje. A szlovák nemzetiség olyan különlegesség Magyarországon, hogy nincs még keret számára, ezért még sem nem nyilvánult meg, sem nem ismertette meg magát." Ez a nemesség nélküli nemzettudat az alapja mind a plebejus szemléletnek, mind a hungarus patriotizmus szinte teljes tagadásának vagy szlovákosításának.

Ez az oka annak, hogy nem beszélhetünk magyar-szlovák kapcsolatokról. A magyar és a hungarus elemek egyaránt benne élnek a szlovák írásbeliség minden rezzenésében. A két *nemzet* viszonya az ellenségeskedés, a mináci végzet, mégis a szlovák írásból kitörölhetetlen „magyar” vonatkozások tanulmányozása nélkül érthetlenné, értelmezhetlenné, sőt, erkölcsi szempontból megkérdőjelezhetővé válik a szlovák irodalom interpretálása.

Különös szerepe van a szlovák nemzetté válásban is a II. Józseffel fémjelzett valláspolitikának. A pozsonyi generális és a pesti központi szemináriumban a katolikus papnevelés kizárólag az uralkodó felügyeletével folyhatott. Beletapostak az egyház legintimebb belügyeibe. Itt érhető tetten a „divide et impera” politika is, hiszen a szlovák anyanyelv és használói kevésbé szúrtak szemet a hatalomnak, mint a magyarok. Ennek eredménye lett a szlovák katolikus nemzeti mozgalom és a szlovák nemzeti ország fokozatos kialakulása. Ennek eredménye pedig a modern szlovák nemzet létrejötte. Nem véletlenül mondta Thaisz András, hogy a magyar ügyre a tótok sokkal veszedelmesebbek, mint a németek. Štefan Zlatoš pap-történész a XX. század 30-as éveiben világosan fogalmaz: „Ha semmiképpen nem dicsérhetjük is az uralkodó ténykedését, amiért az egyházat megfosztotta minden jogától, és erőszakosan beavatkozott olyan dologba, ami kifejezetten egyházi belügy, mint éppen papjaink nevelése – ezt a jogot más egyházi közösségek esetében nem követelte magának – beavatkozásának akaratlanul mégis jó eredményei voltak szlovák ügyünk számára.”

A kérdés rendkívül fontos. Keresztény világunk lelkiismerete figyelmeztet: ne a nemzetet helyezzük oltárra. Első helyen, mint Ján Hollý és sokan mások mondták, a vallás legyen.

Őseink becsülettel küszködtek a megértésért, a magyar-szlovák lelki közösségért. Kazinczy Gábort idézem az Athenaeum c. folyóirat 1839. II. félévének 245-247. lapjáról: „A tarka magyar hon legérdekesebb része a Felföld ... Mély titokkönyvként fekszik előttünk. De mi nem szokunk olvasni, s ha valami szerencsétlen eset könyvtárt örököltet ránk, tisztelve az elődök emlékezetét s tetteit, föl nem met-szett lapokkal hagyjuk könyveit a maradékra. Így vagyunk a Felfölddel. Mintha világtenger választana el bennünket, távol hisszük magunktól, érdekeinktől, s tudatlanságunkat, megszorítva a butaságot legbutább, anyatej és nevelés öröklötte virágával cicomázzuk fel: Tót nem ember. Eltaszítánk magunktól e népet ... sőt szégyelljük őt ... pedig ugyanazon kebelen nyugovánk ... szerencsétlenek vagyunk ... Szédítő toronytetőn alusszuk biztos tudatlanságban lázas holdkórálmainkat, s még a barátintés is csak arra szolgálhat, hogy lebukjunk. Megvetem, ki e sorokban szláv mániát látna... mit tevének mi, hogy oly göggel nézünk le minden néptársra? Miben állunk fölöttük? ... Semmiben. Testvérek vagyunk, senki rabjai, s egyenlő joggal osztozunk az atyai örökségben.”

Van mivel ismerkednünk. A XVII–XVIII. század gazdag anyaga rendelkezésre áll. Szlovák históriás ének:

*Uram Isten, engedj szebb időket látnunk,
Magyarhon királyát Budán viszontlátunk.*

Mintha Bornemissza Péter Siralmas énnéköm-je szólna:
Vajon s mikor léyszön jó Budában lakásom.

Egy nemrégiben felfedezett egykorú szlovák vers:
*A mindenható Úristen nem szenvedhette
a németet kedves hazánkban
hanem méltóztatott felébreszteni Rákóczi urat
hogy újra kiűzze a kegyetlen németet. Elindult, jön folyvást még
a magyarhoni erősségekben véghezviszi művét
mi valamennyien hisszük, hogy az Úr meghallgat minket,
Hogy Rákóczi fejedelem valamennyit elpusztítja.*

Krman Dániel evangélikus szuperintendens 1707 tavaszán Zsolna főterén szentelte fel Báchmegyei Ádám vice-colonellus zászlait ekképpen: „Most is adott az Úristen ilyen zászlót azoknak, akik félik őt, hogy felemeljék az igazságot ... Magyarhon népének, amely az utóbbi időben bűnei miatt keményen megaláztatott és megnyomorított ... vezető emberei által felkészítve fölkelt ... még maguknak az ellenségeinek is el kellett ismerniük ... hogy maga az Úr a kurucokkal tart ... Most imádsággal ... mind ezt a nyolc zászlót consecrálom; azaz kihirdetem, hogy átadatnak a Magyar Királyság katonai céljaira ... azt kívánva, hogy szerencse, valamint győzelem kísérje őket ... Jézus Krisztus ... tedd meg, hogy e zászlók nyomában a megnyomorított Magyarhonra sok jó fakadjon, hiszen hazánk valaha az országok dísze volt. Urunk, aki igazságot szolgáltat az elnyomottaknak ... Légy a mi nagyságos Fejedelmünkkel, drága urunkkal, Rákóczi Ferencsel, add azt, hogy mint börtönből kiszabadult József legyen a haza atyja, s jó tanácsaival és a haza szerencsés megvédelmezésével az összes előző magyar hazafit, Báthorit, Bethlent, Bocskait, Thökölyt és elődeit is felülmúlja hírnévben..”

Idézzünk Rudnay Sándor esztergomi hercegprímás, érsek Nyitrakoroson 1790-ben természetesen szlovákul mondott prédikációjából, amikor a Szent Korona hazatért:

„Hogy itt a szörnyű háborúkat, amelyekbe nem egy ellenséggel belekeveredtünk, hogy a föld termésének mostan való szűkösségét és satnyaságát, ami kegyetlen éhínséggel fenyeget bennünket. megszüntesd, hogy a nyilvánvaló viszálykodásokat ne tekintsd, mindez elég ok lenne, ami buzgó imádságra és ájtatosságra ösztönözne minket, ám imáink és ájtatosságaink szükségese voltát elégségesen indokolja Magyarhon minden karainak és rendeinek, minden országos irányítóknak és intézőknek, a mind egyházi, a mind világi hatóságoknak, vagyis püspököknek és úgyszintén főispánoknak és valamennyi földesúrnak a mostani özvegyülekezése, akik is Budán, az ország közepén azért gyűltek egybe egyetértésben, hogy jövendő királyunkat megerősítsék és Magyarhon Szent Koronáját mint a legszentebb pecsétet rátegyék, hogy vele rólatok és mindazon dolgokról tanácskozzanak, amelyek jelenlegi közboldogulásunkat érintik ... Ne gondoljátok ti, akiket az isteni gondviselés jobbagysorba helyezett, hogy Magyarhon irányítói, hogy földesuraitok egyedül azon okból gyűltek össze, hogy csakis magukról gondoskodjanak, hogy ősi szabadságjogaikat, kiváltságait védelmezzék és őrizzék. A ti közjótok, a ti

érdeketek jobban a szívükön fekszik, semmint rólunk teljesen megfélemedkezzenek. Annak tudatában, hogy a ti boldogságotok, a ti közjótok összefügg az ő boldogságukkal és a közjóval.”

A szlovák irodalom magyar összefüggésrendszerében különösen jelentős Andrej Sládkovič egész munkássága. A *Gyetvni legény* c. elbeszélő költeményben a szlovák ifjú bensőséges beszélgetést folytat Mátyás királlyal, aki elzavarja az ármánykodó németet. A legény beáll Mátyás seregébe, mivel megtarthatja foksát, övét, varkocsát – nemzeti identitását. 1861-ben újabb elbeszélő költeményben, a *Svätomartiniáda*-ban hazája, Magyarhon koronájának legszebb diadémjának nevezi Pestet, ahová a turócszentmártoni Memorandum-gyűlés követei a szlovákok kéréseit kézbesítik.

A szocio-nacionalista „irodalomesztétika” Sládkovič hanyatló korszakának, dekadenciájának bírálja a művet, és igyekszik minél kevesebbet foglalkozni vele. Mint ahogy Hviezdoslav a tán legnagyobb szlovák költő *Hájnikova žena / Az erdőkerülő felesége/* c. művében sem vétetik figyelembe az Arany-, Petőfi-, Madách-fordító művész üzenete, hogy Magyarhon minden visszássága ellenére a szlovák szellemi élet nem gyűlölheti a magyar kultúrát, hanem a két nemzetnek meg kell békülnie egymással. Nem összehasonlító irodalomtudomány ez, egyszerűen a hívő, a keresztény alaptörvényt hirdető Hviezdoslav költészetének megértése. Ez a realista népszerűtet árad Martin Kukučín falusi elbeszéléseiből, amikor a zólyomi vonaton, Budapestről hazafelé tartó szlovák vendégmunkások gyülekezés csoportját látva nem csodálkozik, hogy Pesten letótozzák őket.

Milo Urban *Élő ostora* egy szlovák falu világháborús nyomorúsága, nem a magyar elnyomás alól való felszabadulás nemzeti dicshimnusz. Sőt! Éppen arra inti, neveli népét, hogy ne bosszúért lihegjen a magyarokkal szemben.

Alapállása nagyon érdekes. Követi Jozef Miloslav Hurban *Piesne na teraz* című versének mondanivalóját, miszerint a magyar–szlovák viszályt nem a magyarok, hanem az elfajzott szlovákok, az odrodilecek, s maďarónok szították. Fölfedezhetünk efféle hangot még Svetozár HurbanVajanskýnál is, aki nagyon is megbecsülte az igazi „negyvennyolcas” magyar virtust. A kortárs Martin Rázusnak a *Maroško študuje* 1930 táján komponált nagyjelenetében a késmárki magyar igazgató kiváló osztályzatot adott magyarból a *Slávy dcérát* olvasó szlovák tanítványának, aki ellen nem magyarok, hanem elfajzott szlovákok intrikáltak.

Milo Urban igazi sátánja is tulajdonképpen ilyen elfajzott, hétszilvafás ivadék szlovák. *Okolický* jegyző. Az irodalmi névadás humánus-üzenete ez, a nagyon tudatosan pejoratív *Kúrňava* sekrestyés és *Vorčiak* bíró példájával is. Ezek hárman sokkal ellenszenvesebbek és embertelenebbek, mint a máshonnan odavezényelt, parancsot teljesítő katonák.

„Angyal őrmester vékonydongájú legény volt, valahonnan Budapest környékéről: fekete szemre, kackiás bajuszkája volt, meg hosszú, finom ujjai. Régen volt már Ráztokban, ezért tudott és szeretett is szlovákul beszélni. Különösen a vicceken élvezkedett, amikhez kiváló érzéke volt. Választékos szavakkal adta elő őket, s mikor hallgatósága nevetett, Angyal cipőgombszeme csak úgy ragyogott. Olyankor még a térdét is csapkodta, megeresztve kedvenc mondását: Azt a láncos lobogóját! Kristínának tetszettek hosszú, hajlékony ujjai, amelyek finoman érintették a dolgokat. – Én sétálok egyet – modja Kristínának. – Ha megengeded, elkísérlek.

Ha megengeded... Kristína füle nem szokott az ilyen beszédhez. A szavak mintha meséből érkeztek volna hozzá."

Nagy problémákat okoznak ártó, rontó szavaink. Az Uhorsko magyar megfelelőjének hiánya, a Felföld helyett használt Felvidék. De tovább! *Nemzet és nemzeti-ség.* A szlovákiai magyar nyelv nemzetiségi, a magyarországi szlovák úgyszintén, a Szlovák Köztársaság alkotmányának preambulumban és nyelvtörvényében viszont nemzeti nyelv, hiszen a szlovák nemzetről és a vele élő nemzetiségekről van szó. Marxista-leninista-sztálinista találmány ez, a nagy Szovjetunió köztársaságainak, autonóm területeinek, körleteinek mintájára. És tovább él. Ladislav Ťažký bős-nagyvarosi termelési regénye, a *Pred potopou* (Vízözön előtt) tanúskodik erről.

Negyven éven át vésték, vésődött a tudatba, hogy a szlovákiai magyarság más magyar, más magyarnak kell lennie, mint anyanemzete. Be kellett tartani a proletár internacionalizmusnak nevezett belső toleranciát, de el kellett szigetelni a déli szomszéd szocialista ország hasonló nemzetpolitikát folytató vezetőinek hosszan tartó segítségével és egyetértésével az azonos nemzethez tartozó népétől.

A vértelen változások óta kölcsönösen elismerjük a kimúlóban lévő régi rend nemzetpolitikai hibáit. És a hirtelen szabaddá lett nemzeti indulat türelmetlenségeket szül, türelmetlen megoldásokat sürget olyan területen, ahol semmit sem szabad és semmit sem lehet megoldani. Az életnek kell kialakítania olyan természetes körülményeket, hogy minden népközösség meg tudja valósítani önmagát.

A magyar szellemi élet feladata az ezer évig volt szlovák néptársból kacskaringós utakon nemzetté vált szlovákság egyenrangú, szuverén nemzetként való integrálása a magyar közgondolkodásba. Ehhez pedig türelmes ismeretterjesztésre, jó szándékú közeledésre van szükség.

Mindenekelőtt azonban a politika által meghamisított, betiltott, elhallgatott minél teljesebb igazság megismerésére. Számos irodalmi példánk mellett szeretném még felhívni a figyelmet Ludovít Novák munkásságára. A száz évvel ezelőtt született nyelvtudóst a szocialista nemzetpolitika nem véletlenül szorította háttérbe, hiszen a szlovák nyelvről vallott nézetei azt erősítik, hogy a szlovák és a magyar etnikum még nyelvileg is közeli rokonságban van. Mint írja: „Igen jelentős a magyar nyelv hatása a középszlovák nyelvjárára. Igen fontos a szlovák-magyar összefüggérendszer a szlovák nemzeti fejlődés szempontjából – a szlovákság ugyanis így fejlődött nemzetté Európa szívében."

Ezt a nagy nyelvi közösséget sajátos módon mutatja be az egyik legjelentősebb szlovák prózaíró, Ladislav Ballek dél-szlovákiai témájú művében. Tulajdonképpen pártreceptet töltött ki, amikor Peter Jaroš-sal és másokkal együtt a dél-szlovákiai világot is hozzákapcsolta a szlovák hegyi világ hagyományához. Igaz, nem magyar elemről, hanem különleges keverékről van szó, de az írói tehetség a bársonyosnak nevezett rendszerváltásra humanista értékrendhez érkezett a *Čudný spáč* / Fura álmodozó/ c. regényben letisztult mondanivalója biztató.

„A viszony kölcsönös múltunkhoz kétségtelenül eltérő – nekünk kicsinységünk-re kell emlékeznünk, a magyarok meg európai nagyságukat hangoztathatják és ebben, persze, különbség van. Mi gyarapodtunk, amikor szétváltunk tőlük, ők vesztettek, és történetírásuk egy része ezzel mindmáig nem tud egészen megbékélni... Korim dicsézően emlegeti őket, hogy mint nemzet szakadatlanul kitartóan őrzik meg magukat, és ha az ember egy magyar barátot szerez, azt egy életre szerzi..."

Meditációnk zárásaként szeretnék idézni tanulmány-kísérletemből, az amely újrarendített Magyar Sion című egyházi tudományos folyóiratban jelent meg. A mai Esztergom elkötelezett a 2006. június 29-én aláírt magyar-szlovák püspökkari levélváltáshoz, a kölcsönös bocsánatkéréshez és megbocsátáshoz. Ennek jegyében a lap minden számában jelentős terjedelmű szlovák anyagot közöl. Részlet Nemzet és egyház a szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszerben c. írásból (2009. I. szám):

Tulajdonképpen Jozef Ignác Bajza alsódombói (Dolné Dubové), majd üzbégi (Zbehy) plébános vetette fel először a nyugatszlovák nyelvjárás irodalmi szintre emelésének igényét, de nem volt hozzá elég tudományos felkészültsége, és hamar ellentétbe került Bernolákkal és tudós társaságával. Az ellentét egyik oka az volt, hogy nem tudta elfogadni Bernolák radikálisabb és tudományosabb nyelvi programját. Mint írta: „A hungaro-szlováknak nem szabad bölcs megfontolás nélkül elszakadnia a cseh-szlovák ember nyelvtől. Mivel, miként az köztudott, a hungaro- és a cseh-szlovák egyazon (cseh) atya magzata, így mindkettő nyelve kezdetben vitán felül azonos volt. A cseh azonban gyakorolta és gyakorolja ezt a nyelvet, szépitette és mindmáig szépíti, a hungaro-szlovák azonban nem teszi ezt, tehát nem szabad ettől a nyelvtől megválnia.”

Fiatal nagyszombati káptalani káplánként összeütközésbe került az egyházi cenzúrával is, és nyílt, kemény, nemegyszer durva hangú polémiák zajlottak pap-társaival.

Bajza nevéhez fűződik az első szlovák regény, a *René mládenca príhodi a skusenosti* – *Az ifjú René története és tapasztalásai*, ami az ellentétek másik forrása lett annak ellenére, hogy a pozsonyi generális szeminárium szellemisége hasonló reakciókat váltott ki az egész magyarországi alsópapságból. A XVII. században Európában honos kalandregény mintájára készült történet afrikai része után az események hazai tájakon folytatódnak.

Már Bécsben erőteljesen bírálja a szegénység fogadalmát be nem tartó szerzeteseket, idehaza a szlovákok kulturálatlanságát, nyelvük műveletlenségét. Egyáltalán nem lelkesedik a Kis Rómáért, azaz Nagyszombatért. Szinte naturalisztikus képet fest a lakodalmak alkoholba fúló tivornyáiról, a plébánosok kilátástalan, sanyarú helyzetéről, a köznemesi despotizmusról és a léha főnemesi életről, ami a parasztok izzadságából táplálkozik. Többször próbálkozik az evangélikusok megbecsülésével és felveti a zsidók negatív szerepét is.

Regényének sorsa hasonló a szlovák „fata libelli”-hez. Csak a XX. század második felében kerülhetett igazán az olvasók elé, amikor a nemzeti értékeket feltáró szlovák tudósok antiklerikalizmusnak minősíthették tulajdonképpen népet szolgáló munkásságát.

A valóban szlovák irodalom kezdeteinek tanulmányozásakor kétséget kizáróan megállapítható, hogy Bajza és paptársai egyikek voltak népük szellemi színvonalának emelésében, az egyház szolgáló feladatának tudatosításában, a nemzeti önbecsülés felhasználásában a mindennapi pasztorációban.

A fiatal René hazai kalandozásában is nyomon követhető a szlovák-szláv népnév teljes keveredése. A *Slavian*-t (szláv) a *sláva*-ból (dicsőség) származtatja, a *Slovák*-ot (szlovák) a *slovo*-ból (ige, szó). Hasonló liberalizmus tapasztalható az *Uhor* (magyar, magyarországi) használatában is. Mindenesetre a szlovákok régi

dicsőségének hanyatlása azért következett be, mert elhanyagolták nyelvüket. Még a „fehér ló” rosszindulatú mítosza is arra való, hogy figyelmeztesse a mai szlovákokat nyelvük ápolására.

Igen érdekesen kapcsolja össze és elemzi a *zeman* (nemes) és az *Uhor* szót. A *zeman* (zem=föld) az az ember, aki ura valamilyen földnek. Kivételes helyzetük akkor keletkezett, amikor „a magyarok erre a területre kerültek, és az egész hadizsákmányt, a földet és rajta az embereket a vérontásban szerzett érdemek arányában osztották el ... aki gyáva volt, bizony, nem kapott semmit, sőt, a legyőzött népek között találta magát, s ő is jobbágy lett ... saját fajtája körében. Ez a szokás akkor is fennmaradt, amikor a magyarok a szlovákok országát is meghódították, és amikor az egész lakosságot *Uhiri*-nak hívták. Amikor egy külső hatalom megtámadta az országot, a király hasonlóképpen jutalmazta azokat, akik nem haboztak kockára tenni életüket.”

Tanulságosak az evangélikusokról szóló részletek. Az eretnekeket és más elhajlókat is szeretnünk kell, s bizony nem ezt teszik a katolikusok, ha éles hangú prédikációkban fenyegetik őket a kárhozattal. Közöttük is vannak békés, jó emberek. „Ha a mieink is megőrzik a mérsékletet a vallási vitákban és torzskodásokban ... megérhetjük, hogy többen térnek vissza hitükre.” A fiatal vándornak különösen tetszett az evangélikusok közös éneke, imája s az abból fakadó közvetlen istenszolgálat.

*

A réofiglői tanulmányi konferencia szervezőjeként nagyonálás vagyok a nagyszerű előadóknaak mindazért, amit tőlük az Ordass Lajos Tanulmányi Központban hallhattunk és megértettünk. A két előadásnak napjainkra vonatkozó lényege röviden így foglalható össze:

1. *A népek etnikai különbözősége nem tartozik Isten teremtési rendjéhez. Az emberiség egységes közösség, minden meglévő különbözőség ellenére valamennyien egyenértékűek, egymásnak testvérei vagyunk. Ha az egyik nép többre tartja magát a másikkal, ennek már az indoklása, ideológiája (esetleg teológiája) is bűn, éppúgy, mint a hatalomvágy vagy a másik felett diadalmaskodni akaró erőszak.*

2. *Önmagunk meghatározásánál mindig fontosabb a hitbeli, mint a nemzeti hovatartozás. Evangélikus magyar vagyok, s nem magyar evangélikus, s a másik református magyar, illetve római katolikus magyar. Ha ezt a magunkról belső meggyőződéssel valljuk, így kell tekinteni a másikkal: ő evangélikus szlovák, evangélikus német... Evangélikus voltom, sőt keresztyén hitem már összeköt a más nyelvet beszélővel, s így, ebben a szemléletben közelebb kerülhetünk egymáshoz. S ha számba vesszük Isten minden nép tagjai számára adott ajándékait – teremtettségünk, megváltottságunk és megszenteltetésünk ajándékait, – áthidalhatók lesznek a közöttünk lévő különbségek.*

3. *A szlovák és magyar nép testvéri megbékélésében óriási és halaszthatatlan feladata van az egyházaknak – határon innen s túl – s azon belül az evangélikusoknak! Hiszen hazánkban is élnek evangélikus szlovákok az evangélikus magyarok között, s a határon túl is evangélikus magyarok az evangélikus szlovákok között. Ha fontosabb lesz mindnyájunknak az, ami összeköt, baráti-testvéri kezét tudunk nyújtani egymásnak!*

A fent közölt két előadás eredménye egybecsengett a harmadikkal, melyet Dr. Hunčík Péter pszichiáter, etnopszichológus, író tartott „Értelmiségiként két kultúrában” címen. Előadása a Credo c. folyóirat legközelebbi számában jelenik meg. (Id. Zászkaliczky Pál)

Kiss Béla Andor

Fiatal lelkészek lelkipásztora - adalékok Járosi Andor arcképéhez

Nyugdíjas koromban irigyelem igazán a mostani teológiai végzeteket, mert 1989 után lehetővé vált számukra a külföldi tanulmányút. Sőt, értesülesem szerint felszentelésük előtt kötelesek is külföldi tanulmányokat folytatni. Önkénytelenül adódik az összehasonlítás: bezzeg a mi időnkben! Szentelésünk után azonnal segédlelkészi szolgálatra osztottak be. A szerencsésebbeknek (nekem is) sikerült olyan „principális” mellé kerülni, aki segített az elméleti tudományok gyakorlatba való ültetésében. Akkor idősebb lelkészársainktól gyakran hallottuk: „Mi Járosi tanítványok vagyunk, Járosi örökösök vagyunk!”

Én is Járosi örökösnek tartottam magam. Tőle örökölttem ugyanis az Andor nevet. Hogy mit jelent igazán Járosi tanítványnak, örökösnek lenni, azt csak édesanyám 2004-ben bekövetkezett halála után értettem meg. Íróasztala fiókjából ugyanis előkerült egy féltve őrzött „hétszöglettel” lezárt boríték, mely Járosi Andor – édesapámnak - Kiss Bélának² címzett leveleit tartalmazta. Ezeket a leveleket ak-

¹ Járosi Andor (Újsándorfalva, 1897. dec. 5. – Magyitogorszk, 1944. dec. 26.): lelkész, teológiai tanár, író. Eperjesen, Kolozsvárott és Marburgban tanult. Az 1924-től lelkészként szolgált Kolozsváron, 1931-től pedig teológiai magántanárként az evangélikus dogmatika tanára a Protestáns Teológián. 1941-től az Erdélyi Egyházmegye Esperese lett. Széleskörű műveltsége, evangéliumi humanizmusa, kiterjedt kapcsolatai révén az erdélyi magyar élet és irodalom „nagy készítőjévé” tették. A Pásztortűz c. folyóirat szerkesztőségi tagja, az Erdélyi Helikon munkatársa volt. Sok irodalmi cikket és kritikát is írt teológiai dolgozatai mellett. A zsidóüldözések időszakában prédikációinak központi témája a testvériség és az emberek közötti egyenlőség volt. A fajelméletet tudománytalannak tartotta, és hittanóráin is elítélte az emberiség felosztását alacsonyabb és felsőbbrendű fajokra. Prédikációinak témája miatt a katonai városparancsnok is megfenyegette, mert „igehirdetéseiben bírálta a zsidótörvényeket és a közelelti gyűlöletet szító jobbratolódást”. Látogatóit megfigyelték, telefonbeszélgetéseit lehallgatták, és többször beidéztek a kémelhárításhoz. Noha a paróchia udvarán, az evangélikus iskolában német katonák laktak, a Járosi házaspár több zsidót bújtatott lakásukban. Kolozsvár német megszállását követően Járosi Andor számos visszadátumozott hamis keresztlevelet állított ki zsidók részére. 1944. őszén az Erdélybe bevonuló szovjet csapatok több mint kétszáz szabadkőműves társával együtt elvitték. Íróársai, Kádár Imre és Tamási Áron próbáltak közbenjárni az érdekében, de fáradozásuk eredménytelen maradt. Járosi Andor a fogolytáborban halt meg 1944 karácsonyán. Löwy Dániel felterjesztése alapján a Járosi házaspár 1999. június 10-én a Világ Igaza kitüntetésben részesült, ám az emléklapok és a diplomát csak 2005-ben adták át az özvegynek. A kolozsvári evangélikusok Járosi Andort Kolozsvár Wallenbergjének tartják. (Irodalom: A Lelkipásztor c. folyóirat Járosi Andor emlékszám, 1949. dec.). <!-- Medián WebAudit Magyar Elektronikus Könyvtár 1/2 -->

² Dr. Kiss Béla (Bácsfalu, 1908. szept. 29. – Kolozsvár, 1951. aug. 13.) helytörténész, etnográfus, zeneíró, egyházi író. Felsőfokú tanulmányait a kolozsvári Református Teológián, ill. a kolozsvári Egyetem magyar és német irodalom valamint a néprajz szakán végezte. Zenei ismereteit a brassói Zenekonzervatóriumban egészítette ki. Hosszúfaluban majd Csernáfaluban volt lelkész, közben a nagyenyedi református (1940-1944), majd a kolozsvári Protestáns Teológián (1949-1951) adott elő. Feldolgozta a hétfalusi csángók történetét és nehéz életkörülményeit (Erdélyi Helikon, 1938. 3. szám). Tanulmányai a Déli Hírlap, a Havi Szemle s az egyházközségi lapok hasábjain jelentek meg. Az Evangélikus Naptár (1942, 1944) s a Harangszó c. egyházi lap szerkesztője volt. Szindarabokat, népi játékokat írt, másokat átdolgozott. Az elsők között vállalkozott Bartók Béla életének és munkásságának népszerűsítésére, úttörő jellegű munkát írt róla (Bartók Béla művészete, Kolozsvár, 1946).

kor futólag átnéztem, némely adatát fel is használtam egy Kolozsváron – még lelkészi szolgálatom idején – tartott Járosi megemlékezés alkalmával. Akkor adtam át a levélköteget özv. Antal Sándorné Járosi Margitnak, Járosi Andor leányának. A közelmúltban tudtam meg, hogy Margit e leveleket eljuttatta Missura Tiborhoz, azzal a kéréssel: helyezték azokat a Budapesti Országos Evangélikus Levéltárba. Ehhez azonban - a címzett jogutóda lévén - szükséges volt az én beleegyezésem is, amit készséggel levélben meg is adtam.

Járosi Andor kézírása nagyon nehezen olvasható. Missura Tibor hatalmas és sikeres munkát végzett a levelek számítógépbe való írásával. Tekintettel arra, hogy a levelekben előforduló nevek, helységnevek kevésbé ismertek a magyarországiak és esetleges levéltári kutatók számára, ezeket a begépelte levélmásolatokat az eredeti levelek fénymásolataival együtt elküldték nekem, azzal a kéréssel, hogy az esetleges elírásokat kijavítva, egy rövid tanulmány kíséretében küldjem vissza. A levélmásolatok egy – nálam maradó példányát pedig elhelyezem Dr. Kiss Béla egykori egyházközségének, a Csernátfalusi Egyházközségnek levéltárában

Mindezek előrebocsátása után: Milyen „Járosi örökségről” vallanak a levelek keletkezésük időrendi sorrendjében?

Néhány jó tanács: „A templomba nem a papért megyünk, de az Igéért, énekért, imádságért, gyülekezetért. Ha tehát van is valami X. és közötted, ezen itt túl kell tenni magadat. Hidd el, nem csak neked lesz jó, de az emberek sem fognak kínlódní azon, hogy papjuk ellentétben van.” Egy gyülekezetben, melyben két vagy több lelkész szolgál, sokszor komoly problémát jelent, hogy a gyülekezet tagjai az egyik vagy a másik lelkészt jobban szeretik, igehirdetését többen és szívesebben hallgatják, mint a másikat. Igaz! Átélttem.

Forgolódás az emberek között: „Az embernek az a sorsa, hogy beszéljenek róla. Ha híreket hallasz, addig ne reflektálj rájuk, amíg meg nem vizsgáltad. Ne keveredj bele előremondott ítéletekkel. Ha baj van, ne tégy sehol kijelentést, csak az illetékesnél. Általában ne engedd, hogy neked is pletykáljanak. Egyszer már a folytonos híreszteléseknek is véget kell vetni: hallgatással és meg nem hallgatással. Én semmi pletykába bele nem megyek, senki állítását magamra nézve kötelezőnek nem tartom, de nem is törődöm sokat velük”.

A segédlelkész helyes magatartása: „Kevés kritika más és mások felett, sok önkritika. Ne személyeket, de ügyet nézz! Amíg segédlelkész leszesz, addig nincs saját programod. Magadtól ne csinálj semmit, csak rendelkezésre. Főnök előtt meg kell hajolni! Rajtad csak az forduljon, hogy amit rád bízna, jól végezd el, lelkiismeretesen. Minden iratot azonnal intézz el, és mindenre azonnal válaszolj!”

Kitekintés a templomon kívüli világra: „Küldök egy kis könyvet olvasgatni. Ebéd után vagy lefekvéskor. Jó lenne, ha váltógazdaságként foglalkoznál szociográfiai kérdésekkel. Demeter Bélának³ jelent meg egy szociográfiai kérdőív-könyve.

Az erdélyi evangélikus egyház „legnagyobb kincsének, istentiszteleti liturgiájának kidolgozása és összeállítása is Járosi Andor és ... Dr. Kiss Béla nevéhez és munkásságához kapcsolódik. Nem volt könnyű munka. Magam is emlékszem, milyen nehéz volt meggyőzni – főleg az idősebb lelkészeket és gyülekezeteket – hogy nem akarunk újra katolikusok lenni, és hogy ilyen volt az ősi liturgia is”. (Kiss Béla: Memento Járosi, Evangélikus Harangszó, 2005. október. 12. old.)

³ Demeter Béla (Somkerék, 1910 – Bukarest, Vacaresti börtön, 1952). A bukaresti Államtudományi – Közgazdasági Főiskola elvégzése után ő teremtette meg a gyakorlati falukutatást, kérdőíve metodo-

Nagyon jó lenne szociális szempontból feldolgozni faludat. Megnyitja a szemet sok olyasmire, ami döntően befolyásolja a falu és egyházak életét. Isten földi viszonylatba állított be s az anyagi lehetőségekkel is kell foglalkoznunk". Önképzés: „Elmegyek Tavaszyl bácsihoz, s megkérem, hogy jelölje ki a szisztematikai olvasmányokat számadra. Jó lenne rendszeresen dolgozni, s aztán pár év múlva letenni vizsgáidat".

Bírálni is tudott: „Fiainkkal (a teológus hallgatókkal - K.B.) is sok a baj: szeretetlenség, megnemértés, egymás meg nem becsülése és sorakoztathatnék fel még sok mindent. 'Generális' gyűlést kellett tartanom, ahol szidtam, komiszkodtam, túlmentem a határon, aztán könnyörögtem. Most talán jobb lesz a helyzet."

Segíteni akarás, aggodalom a távolból: „Sápadt, szorít a tüdő. Vigyázzatok rá! Nagyon félek, hogy mi lesz vele". Felajánlja közbenjárását a kolozsvári zsidó kórház, Mátyás Mátyás klinika igénybevételére, anyagi támogatást is vállal, ha szükséges".

Fiatal, új lelkészek indulnak a gyülekezetekben való szolgálat útjára. Tele lelkesedéssel, tervekkel, új elképzelésekkel. Ezeknek látszólag keretet szabnak a régi formák. Reformálni kell. Egyre élesebb viták, mélyebb szakadékok az „öregek és fiatalok" között. Panaszlevelek mennek. Útmutatások (sokszor nem tetszőek) jönnek. "Hosszú sora régi ellentételeknek, érzékenységeknek, talán haragoknak, kijelentéseknek, amiket egyesek visszamondtak. Az ilyesmi mindig kétoldalú, ami a hibát illeti. S ha már olyan keserves a helyzet az egész vonalon, akkor az én oldalamon legyen higgadság és akármit mondtok: megértés a végletekig (nem szembehunyás). Itt az elejétől kezdve egy nem egészen tiszta helyzet van, s miután ez mindig fegyver lehet, nagyon erősen kell vigyázni. Lemásoltattam magamnak a szöveget. Tízszer is elolvastam. Szörnyű, hogy miket írtatok: 'vége lesz annak a romlásba és pusztulásba vezető hajszának!' -- Mérhetetlen romlás, Anyaszentegyházunk mindennél fontosabb és drágább érdekében".

Azaz: egy oldalon az igazak, jók, feddhetetlenek, komolyak, a másikon a romlásba pusztulásba vivők, gazemberek, csirkefogók, aljasak stb. Ez a szerencsétlen, ostoba szövegezés. Ebben a formájában bizony szemenszedett hazugság és rágalom az a jámbor förmedvény! De az is igazság, hogy ezen az úton ti sem mentetek az igazság felé. Az új kapcsolatokkal éppen nem. „Ez baj! ne haragudjatok! Nem a visszavonás keserített el. Bár nem helyesltem magamban. Hanem a levél képtelen hangja és az aláírók szövetsége. Itt most kénytelen-kelletlen (vagy talán nem is úgy) kialakul a front" „Én hiszem, hogy az Úristen terve, hogy kiút legyen a zűrzavarból, s legyen egységes a munka. S hidd el, hogy egyoldalú nem vagyok. Ezt tanúsítja, hogy ti is szidtok, más is helytelenít, s még a legifjabb generáció, a kis paptojások is véleményt formáltak. Tudom, hogy mindenki jóhiszeműen ítél el és haragszik, s azt is tudom, hogy mind szerettek. De azt is tudom, hogy Isten

---

lógiai kézikönyv volt. Erdélyi magyar szakértőként részt vett a párizsi béketárgyalásokon. 1951-ben az ÁVH letartóztatta, majd a román hatóságnak adta át. A börtönben szenvedett kínzások közben halt meg.

³ Tavaszyl Sándor (Póka, 1888 – Kolozsvár, 1951). Filozófus és teológus. Kolozsváron kívül Berlinben és Jénában tanult, filozófiai doktorátust szerzett, 1921-től a Kolozsvári Protestáns Teológia egyháztörténeti tanszékén tanít, majd 1926-tól a rendszeres teológiai tanszék professzora. Főműve: Református Keresztén Dogmatika, 1932. Az Erdélyi Helikon tagja, az Erdélyi Kárpát Egyesület tagja, majd elnöke.

mindannyiunkat együtt szeret s várja a kibontakozást. Ezért vállalom a közvetítést. Hiszem, a bűnök megbélyegzését is.

Féli „fiait”: „Eddig megtett utatok minden lépését talán magatok sem helyeslitek. Én tudom, hogy csak gyökeres leszámolások segítenek. Elvem az volt, hogy dolgozzatok magatok, lehetőleg külső befolyás nélkül. Ti fogjatok össze, s a munka tartson együtt. Az „öregeket” hagyjátok. A gyökeres leszámolásnak nemcsak törvényszerűen, de higgadtan kell megtörténnie. Én csak erről beszéltem. Hogy hová álltam? Úgy érzem, nekem az a feladatomból volt, hogy kívül állva szolgáljak a tudással, s azzal, hogy szeretetetek adta alkalmakat használjuk építésre. Még egyszer: barátságomat mindenkivel ez határozta meg. Ez nem gyengeség vagy gyávaság, vagy kibúvás. Kell valaki olyan is, aki mindenkié, s akié mindenki. Ha így nézed véleményemet, akkor megérted álláspontomat”.

„Hogy nekem mi a véleményem a folytonos torzskodásról, azt nem titkoltam. Az emberek megítélését sem! Csak arra gondoltam: ha most buktok, az az egyik oldalon győzelmi mámor lesz, nálatok elkeseredés és gyűlölet. Lehet keményen is menni, de higgadtan kell! ... Én rendelkezésre állok ma is, és mindig. Érdek nélkül és pártatlanul. Határozottan és keményen is.”

„És még egyet! Nekem, aki oly súlyos helyzetben vagyok egyházközségnél, s itt magyar társadalmunkban is nagyon sok ellenség közepette élek, olyan nagyon kell a ti szeretetetek, megértésetek. Rá vagyok erre szorulva, és kérem is. De tudom, hogy meg is van, ha néha felhők takarják is. Egymás ellen, kérlek, ne használjatok ki. Legyek egyszerre az egész köré!”

A kitartó munkára, állandó tanulásra való buzdítás szavai ismétlődnek a levelekben: „Nem lehetne-e Ottot (Das Heilige) együttesen lefordítani? Gondolkozz felette! Esetleg közösen lefordítanátok, én átnézném, írnék bevezetőt” „Ami tudományos munkádat illeti: Kolozsvárt a szelek Tavaszy bácsinál Brunner mellett fúnak. Ha a jelzett kérdéstről írsz, azelőtt feltétlenül meg kell hozatnod Brunner: Natur und Gnade 2. kiadását, ami most a napokban jelent meg. Nagyon-nagyon sokat tépelődöm a Kolozsvárt végzetek során. Amit itt kaptak, nagyon kell őrizniök; egymás mellett nagy szívvel állniok

Végezetül egymásért való imádkozásra is int: „négyen tudtok egy időben egymásért imádkozni. Én *proponálom a szombat estét*, amikor úgyis prédikációval, gyülekezettel, munkával van dolgunk. Tartanátok bibliaórát, imaórát, s beszélgetnétek”.

Járosi Andor leveleit olyan korszakban írta, melyben nem létezett „villámposzta” és az írógép is ritka kincs volt. Körtelefonról, mobiltelefonról, egyéb technikai csodáról mit sem tudtak. A levelezés volt az egyetlen létező összekötő kapocs mely lehetővé tette a lelki gondozás folytatását Járosi Andor és egykori tanítványai számára. Erről a „munkájáról” vallotta szerényen: „Vagy száz levelet küldtem el.”

Isó Dorottya:

Küldetésünk itt és most

Fekete Károly: A Barmeni Teológiai Nyilatkozat
(Kálvin Kiadó 2009.)

Az elmúlt év május 31-én volt 75. évfordulója annak, hogy a német Hitvalló Egyház elfogadta és kiadta a Barmeni Teológiai Nyilatkozatot vagy rövidebb nevén a Barmeni hitvallást.

Mi tette szükségessé ennek az iratnak a megfogalmazását? Kik voltak azok, akik előkészítették a hitvallás elfogadását? Milyen történelmi helyzetben és körülmények között született meg a nyilatkozat? Mít vállaltak a nyilatkozatot aláírók aláírásukkal?

Azt hiszem sokan nem tudnánk ezekre a kérdésekre válaszolni, mert mint egyháztörténeti esemény vagy elhomályosult emlékezetünkben, vagy soha nem is tanultunk róla. Éppen ezért bölcs és értelmes dolog kézbe venni a 75. évforduló évében a Kálvin Kiadó által megjelentetett és Fekete Károly által *A Barmeni Teológiai Nyilatkozat* címen írt kis könyvecskét. Belőle újra megelevenedhet vagy megismerhetővé válik az a kor, az erősödő fasizmus Németországa, melyben a náci ideológia az egyházat is saját szolgálatába akarta állítani manipulálva annak küldetését, teológiáját és hitvallásait. Megelevenednek és megismerhetővé lesznek a könyvből azoknak a lelkészeknek, teológusoknak vívódásai, küzdelmei, akik szembehelyezkedve a náci törekvésekkel, az egyház tiszta tanításához, biblikus alapjaihoz ragaszkodtak.

Értéke a könyvnek, hogy a Barmeni Nyilatkozatot teljes terjedelmében közli, majd a hitvalláskutatás hátterébe állítva elemzi felépítését, funkcióit, szerkezetét. A hat pontba foglalt nyilatkozat minden egyes pontja igei alapvetéssel kezdődik, majd rövid teológiai érveléssel fogalmazza meg az ige mai mondanivalóját és kötelezését, azaz a hitvallást, végül a mi Ágostai hitvallásunkhoz hasonló módon elhatárolódik a hamis tanítástól – *Elvetjük a hamis tanítást ...* kezdetű mondataival.

S, hogy milyen tételeket állít a nyilatkozat ebben a hat pontban? Az alábbiakat:

1. Jézus Krisztus Isten egyetlen igéje;
2. Jézus Krisztus bűneink bocsánatának isteni ígérete és igénye egész életünkre;
3. Az egyháznak Krisztusról kell tanúskodnia;
4. Az egyházi tisztség szolgálat és nem hatalom;
5. Az állam Isten rendelése a jog és a béke biztosítására e világban;
6. Isten igéje szabad minden emberi történéstől.

A könyv célja annak ellenére, hogy ismereteinket gyarapítja és elmélyíti, mégsem csupán az ismeretátadás. Már az alcím is utal erre: vezérfonal a dokumentum tanulmányozásához. A könyv tehát arra igyekszik készíteni olvasóit, hogy elgondolkodjon mindazon, amit a Barmeni Nyilatkozattal kapcsolatosan megtudott. Ismereteit, tudását használja fel, alkalmazza a ma egyházára, vonjon le következtetéseket, lásson meg összefüggéseket. Ehhez segítséget nyújt a könyv írója is az

zal, hogy saját gondolatait megosztja az olvasóval. Rámutat azokra a veszélyekre, melyek ma is fenyegetik a keresztyén embert; rámutat a hitvalló keresztyén élet nélkülözhetetlenségére; rámutat arra, hogy nemcsak a Barmeni Nyilatkozat születésének évében és abban a korban támadt egyházra állam, hanem más időszakokban is, mint pl. a kommunista diktatúra évtizedeiben; rámutat arra, hogy milyen sokaknak jelentett biztatást, és adott erőt a kitartáshoz az ateista elnyomás idején a Barmeni hitvallás, s hogy mennyire érthetetlen, hogy a magyar református és evangélikus egyházakban az egyház küldetéséért, teológiájáért, hitvallásaiért hasonló horderejű kiállásra nem került sor a kommunizmus időszakában.

Az olykor erősen szociáletikai kitekintések arra is rámutatnak, hogy a keresztyén embernek felelőssége van Isten teremtett világáért, az embertársakért; kinékiné a maga helyén kell megtennie mindent, hogy enyhítse a bajt, szüntesse az igazságtalanságot, a pusztítást.

Evangélikus olvasóként, ha jól ismerjük lutheri teológiánk sajátosságait, érdekes betekintést kapunk a könyvön keresztül a református teológiai gondolkodásba egyrészt azáltal, hogy a Barmeni Nyilatkozat Karl Barth dialektikus teológiáját tükrözi (Barth az egyik megfogalmazója volt a Barmeni Nyilatkozatnak), másrészt azáltal, hogy a szerző a barthi teológia nyomán gondolja tovább a téziseket. S bár vannak olyan gondolatok, melyekkel lutheránusként nem érthetünk egyet (pl. az a kijelentés, hogy „mi még egy meg nem váltott világban élünk” – 96. oldal – és megokolása, melyre érvként a Luthertől származó két birodalom elméletét említi fel anélkül, hogy Luthert magát megnevezné), azok arra készíthetnek bennünket, hogy újra átgondoljuk saját tanításunkat és képesek legyünk megfogalmazni teológiai gondolkodásunk eltérő pontjait.

Kár, hogy a könyvben az Evangelische Kirche in Deutschland elnevezés vagy Német Evangéliumi Egyháznak, vagy Német Protestáns Egyháznak fordítatik. Az első a mai nyelvhasználatban szabadegyházás hangzású és nem fejezi ki, hogy ez az egyház a reformáció öröksége. A második pedig többértelmű szó. Jelenti egyrészt azokat az evangélikus-lutheránus fejedelmeket és városokat, akik 1529-ben a speyeri birodalmi gyűlésen tiltakoztak a császár és a római egyház akarata ellen (ezt az eseményt a könyv is említi a 123. oldalon), másrészt protestánsnak nevezünk mindenkít, aki a reformáció nyomán kialakult új egyháztestekhez (evangélikus, református, uniált) tartozik. A szó használata során ezekre a különbségtevésekre nem kerül sor.

A könyv végén adalékokat találunk a Barmeni Nyilatkozat magyarországi vonatkozásaihoz. Szép példája a vértanúságnak ifj. dr. Varga Zsigmond, aki az evangélikus Bonhoefferhez hasonlóan hitéért koncentrációs táborban halt meg. Szép példája a Barmeni Nyilatkozat hatásának az a Hitvalló Nyilatkozat, melyet néhány református lelkész fogalmazott meg Magyarországon akkor, amikor a kommunista diktatúra tépázta hazánkat.

S, hogy tehetnének-e ehhez evangélikus egyházi adalékokat? Igen. A Barmeni Nyilatkozat korának ismeretéhez ajánljuk *Ittzés Gábor: Werner Elert, a „leglutherinusabb teológus” (1885-1954)* című tanulmányát (in: Keresztyén Igazság Új folyam 67. szám, 2005. ősz), az ateista diktatúrával szembeni ellenállás és Krisztushoz és egyházához való hűség megnyilvánulásához adalék a nagybaráti találkozó, a mártíromság vállalását pedig látjuk Ordass, Keken, Kendeh és még sokan mások sorában.

Isten ígéje örökre megmarad – e szavakkal zárul a Barmeni Nyilatkozat. Isten ígéje örökre megtartja mindazokat, akik hűségesek maradnak hozzá egész életükben. De Isten ígéje mindig itt és most szól hozzánk. Itt és most kell hallanunk, és meghallanunk. Ezt tették mindazok, akik a Barmeni Nyilatkozatot aláírták. Példájuk álljon mindannyiunk előtt, és serkentsen helytállásra, hűségre itt és most.

Új kiadványunk

Szeretettel értesítjük olvasóinkat, hogy az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában megjelent *Gémes István Fellebbentett fátyol* című műve.

A könyv a szerző 23 igehirdetését tartalmazza, ezek egyik része Jézus példázatairól, a másik része Jézusnak János evangéliumában szereplő csodáiról szól. Megvásárolható és megrendelhető 1250,- Forintos áron mind a Huszár Gál Papír- és Könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.) mind a Luther Kiadó könyvesboltjában (1085 Budapest, Üllői út 24.)

***

Részletek Dr. Kiss Jenő egyetemi tanár, a MTA tagja ajánló soraiból: „Az Ige közvetítésének eszköze a nyelv. Gémes István szuverén módon bánik a nyelvvel, anyanyelvével. Nem követi az ájtatos stílust, amellyel a mai posztmodern korban nem sokra menne. De idegen is tőle ez a stílus. A valóságban mindig is két lábbal a földön járó lelkészként változatos, célratorően pragmatikus nyelvezetet használ. Stílusával is képes lekötni a figyelmet, pontosabban fogalmazva stílusát ügyesen használja a figyelemfelhívás eszközeként: a stíluslehetőségeket a célnak és helyzetnek megfelelően alkalmazva ébreszt gondolati és érzelmi visszhangot... Nem feledkezik meg arról sem, hogy hallgatósága (és olvasói) milyen világban élnek: a jelen bizonyos ismert eseményekre utalva teremt kapcsolatot a bibliai mondanivaló és napjaink életfolyása között, s vonja be a hallgatót és olvasót a továbbgondolkodás folyamatába. Magától értődik: a hosszú lelkészi pálya s a több országban végzett szolgálat Gémes István esetében is bőven kínál muníciót arra, hogy személyes tapasztalás tényeivel színesítve segítse megértetni a szakrális üzenetet.”

Summary

In our „Sermon” column we bring the meditation of Pál Zászkaliczky Sen. titled „I was struck by God’s Hand”, based on Job 19,21-25. It was given on the occasion of the monodrama of András Visky titled „Júlia”.

In the series of studies József Tubán gives a sketch of the possible church models of today, and following this he argues for the Episcopalian system, as opposed to the synod-Presbyterian or the Congregationalist model. In our „Colors of Luther’s Rose” column we continue to bring the lecture of István Gémes („Half a decade of service among brothers in faith scattered around the world”). This is followed by two lectures given at the study conference of The Hungarian Lutheran Conference in March, 2010. The professor of Old Testament theology, György Bándy proved on the basis of the creation story and the nationality tables, that on a biblical level there is no difference between man and man, between nation and nation. Professor of Slav studies István Käfer in his lecture brought several examples from the old Slav literature which show the brotherly friendship of the Slovak and the Hungarian nations, and their mutual appreciation.

In our „Commemoration” column Béla Andor Kiss enriches the portrait of Andor Járosi in his study titled „The Pastor of young Pastors”, in which he describes how the pastor followed the lives of his young pastors with fatherly love and care, and supported and encouraged them through regular correspondence. Finally we bring the review of Dorottya Isó written on the book of Károly Fekete: „The Barmen Manifesto of Theology”, which was published at Calvin Publisher.

Zusammenfassung

In der Predigtspalte bringen wir die Meditation von Pál Zászkaliczky sen. mit dem Titel: „Gottes Hand mich geschlagen” (Hiob 19,21-25), welche als ein Teil des Monodramas „Julia”, im Vortrag von Andras Visky erklang.

In der Reihe der Studien plädiert József Tubán, nach Skizierung der gegenwärtig möglichen Kirchenmodellen, für das episkopale System, im Gegensatz zu den kongregationellen Kirchenmodellen.

In der Spalte „Farben der Lutherrose” setzen wir den Vortrag von István Gémes über den halbundertjährigen Dienst im Kreise der weltweit zerstreuten Glaubensbrüder fort. Danach folgen zwei Vorträge gehalten in März 2010 an der Studienkonferenz der Ungarisch Evangelisch-Lutherischen Konferenz. György Bándy, Professor der alttestamentlichen Theologie bewies aufgrund der Schaffungsgeschichte und Nationalitäten-Tabellen, daß auf biblischem Grund kein Unterschied zwischen Mensch und Mensch, bzw. Volk und Volk besteht. István Käfer, Professor der Slavistik, bringt in seinem Vortrag zahlreiche Beispiele aus der altslovakischen Literatur, die von brüderlichen Eintracht und gegenseitiger Achtung zwischen dem slovakischen und ungarischem Volk sprechen.

In der Erinnerungsspalte bereichert Béla Andor Kiss mit dem Titel „Seelenshirte der jungen Pfarrer” das Bildnis von Andor Járosi, der das Los der ihre theologischen Studien beendeten jungen Pfarrer mit liebevoller Aufmerksamkeit begleitete und ihre Seelensbetreuung mit systematischem Briefwechsel verfolgte.

Weiters steht hier die Rezension von Dorottya Isó, welche sie über das im Kálvin Verlag erschienene Werk von Károly Fekete: „Das Barmener Theologische Manifest” schrieb.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Dr. Bándy György</i> teológiai professzor	Pozsony
<i>Gémes István</i> ny. lelkész	Stuttgart
<i>Isó Dóra</i> lelkész	Veszprém
<i>Dr. Käfer István</i> professzor	Piliscsaba - Budapest
<i>Kiss Béla Andor</i> ny. lelkész	Kolozsvár
<i>Tubán József</i> lelkész	Csorna
<i>Id. Zászkaliczky Pál</i> ny. lelkész	Fót

***

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i> Útravaló (áhítatok minden napra)	1.970,-
<i>Ordass L.:</i> Nem tudok imádkozni	700,-
<i>Ordass L.:</i> Vádirat (korrajz)	50,-
<i>Ordass L.:</i> Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956-57)	700,-
<i>Ordass L.:</i> Akikkel az Úton találkoztam	500,-
<i>Ordass L.:</i> Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Giertz Bo-Ordass:</i> Hitből élünk	600,-
<i>Lyngar-Ordass:</i> A fáklya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,-
<i>Terray L.:</i> Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
<i>Scholz L.:</i> Tisztítsd meg szívedet!	250,-
<i>Scholz L.:</i> Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
<i>Scholz L.:</i> Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
<i>Sólyom J.:</i> Híszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
<i>Boleratzky L.:</i> Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
<i>Virág J.:</i> Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
<i>Luther M.:</i> 14 vigasztaló kép	250,-
<i>Botta I.:</i> Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
<i>Jung E.:</i> Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
<i>Maróthy J.:</i> Szegények szíve (novellák)	700,-
<i>Rőze I.:</i> A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i> Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1.700,-
<i>Kaj Munk:</i> Három dráma	600,-
<i>Böröcz S.:</i> Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1.400,-
<i>Ittész J.:</i> Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
<i>Ifj. Zászkaliczky P.:</i> Isten követségében (elfogyott)	1.000,-
<i>Kapi B.:</i> Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1.400,-
<i>Thurnayné Schulek V.:</i> Édesapánk, Dr. Schulek Tibor (elfogyott)	1.500,-
<i>Thurnayné Schulek V.:</i> Termő csipkebokor	2.400,-
<i>Gémes István:</i> Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1.250,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1.500,- Ft.

Külföldre 12€. Egy szám ára 400,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekk számlaszám: OTP 11711034-20081452

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt
(1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

